

Bir İktisat Politikası Aracı Olarak Tağış ve Devalüasyon: Bir Nitelik Karşılaştırması^{1 2}

Halime ALKAN³ - Emin ERTÜRK⁴

Başyuru Tarihi: 19.09.2021

Kabul Tarihi: 05.04.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Madeni para sisteminin geçerli olduğu tarihsel dönemlerden günümüz modern ekonomilerinin kâğıt para rejimine kadar geçen tarihsel süreçte, insanlar tarafından çeşitli amaçlarla para kullanımı giderek yaygınlaşmış ve daha karmaşık bir hale gelmiştir. Bu süreçte aynı zamanda “paranın değerinin düşürülmesi”, sık tercih edilen bir iktisat politikası olmuştur. Literatürde “paranın değerinin düşürülmesi” anlamında “tağış” ve “devalüasyon” terimleri kullanılmaktadır. Bunlar yer yer aynı anlamı çağrıştırmakta, ancak esasen bazı açılardan birbirlerinden farklılaşmaktadır. Temel olarak tağış, madeni para sistemlerinde kullanılan bir uygulama olarak para otoriteleri tarafından madeni paraların değerli maden içeriğinin düşürülmesi demektir ve tağış sonrasında parada meydana gelen değer kaybı somuttur. Kâğıt para sistemlerinde kullanılan devalüasyon ise sabit kur rejiminde yine para otoriteleri tarafından paranın değerinin düşürülmesi demektir. Ancak devalüasyonun temsili para sisteminde geçerli olmasına bağlı olarak söz konusu değer kaybı bu kez soyut olarak gerçekleşmektedir. Bu kapsamda çalışmada tağış ve devalüasyon uygulamalarının niteliksel özellikleri kıyaslanarak bunları gerekli kılan koşulların ve uygulama sonrasında ortaya çıkan sonuçların karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede öncelikle her iki politikanın da özellikleri ve işleyiş mekanizmaları açıklanmış, ardından karşılaştırmalı analiz yöntemiyle ortak özellikleri ve farklı yönleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tağış, Devalüasyon, Madeni Para Sistemi, Kâğıt Para Sistemi

Atıf: Alkan, H. ve Ertürk, E. (2022). Bir iktisat politikası aracı olarak tağış ve devalüasyon: Bir nitelik karşılaştırması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 435-468.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bu çalışma 9-11 Nisan 2021 tarihlerinde Türkiye Ekonomi Kurumu tarafından gerçekleştirilen “7th International Conference on Economics (IceTea2021)” adlı konferansta sunulan bildirden türetilmiştir.

³ Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, halimealkan@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0484-8434

⁴ Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, erturk@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2469-4417

Debasement and Devaluation as an Economic Policy Tool: A Comparison of Attributes

Halime ALKAN⁵ - Emin ERTÜRK⁶

Submitted by: 19.09.2021

Accepted by: 05.04.2022

Article Type: Research Article

Abstract

In the historical process from the historical periods when the coin system was used, to the paper money regime of today's modern economies, the use of money for various purposes by people has become increasingly widespread and more complex. In this process, "depreciation of money" has been a frequently preferred economic policy. In the literature, the terms "debasement" and "devaluation" are used in the sense of depreciating of money. These are sometimes used interchangeably with the same meaning, but they essentially differ from each other in some respects. Basically, debasement, as a practice used in coin systems, means reducing the precious metal content of coins by the monetary authorities. Furthermore there is a concrete loss of value after debasement. Devaluation, which is used in paper money systems, on the other hand, means the lowering of the value of money by the monetary authorities in the fixed exchange rate regime. However, since the devaluation is valid in the representative money system, the depreciation of money is abstract. In this context, the aim of the study is to compare the similarities and differences of debasement and devaluation policies in terms of qualitative characteristics, the conditions that make them necessary and the results after the practice. In this framework, first of all, the features and functioning mechanisms of both policies were explained, and then their common features and different aspects were evaluated with the comparative analysis method.

Keywords: *Debasement, Devaluation, Metallic Standard, Paper Money System*

⁵ Bursa Uludag University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Economics, halimealkan@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0484-8434

⁶ Bursa Uludag University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Economics, eerturk@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2469-4417

Giriş

Para, tarihsel gelişim çizgisi içinde gelişen dinamiklere göre evrilmiştir. Başlangıçta hurma, balık (Tarlan, 1992, s. 20), deniz kabukları gibi kimi ürünler “mal para” olarak kullanılmıştır. Ardından metallerin ortak ticaret nesnesi özelliği kazanıp para olarak kullanımı yaygınlaşmıştır (Dirimtekin, 1982, s. 14). Zaman içinde altın ve gümüş gibi değerli madenlerden darp edilerek yapıldıkları madenler itibarıyla değer kazanan paraların kullanımı daha fazla tercih edilir olmuştur (Tarlan, 1992, s. 24). Tarihsel olarak Romalılar döneminden itibaren günlük işlemlere uygun gümüş sikkeler yanında altın sikkelerin kullanımının başladığı bilinmekle beraber, bunun yaygınlaşması Ortaçağ'da 13. yüzyılda ticaret devriminin merkezi olan İtalya'da gerçekleşmiş ve altın sikkeler 14. yüzyıldan itibaren büyük işlemler için yaygın olarak kullanılmıştır (Eichengreen B. J., 2008, s. 8). 1870'lerin başına kadar birçok ülke para biriminin hem gümüş hem de altına dayandığı bimetalik standarda bağlı kalmıştır (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 516). Bu sistemde paralar arasında madeni paraların metal içeriğinin ve değerli madeni paraların nispi değerlerine dayanan ortak paydalar geçerli olmuştur (Mundell, 1995, s. 21). Daha sonra bunlar da yerlerini maddeye bağlı olmaksızın değer ifade eden madeni ve kâğıt paralara bırakmıştır (Öçal, 1978, s. 9) ve bu sistem itibarı ya da temsili para rejimi olarak adlandırılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren başlayan bu süreçte, önce altın ve gümüş paraların karşılığı olarak bunların tam değerini gösteren vesikalar kullanılmış (Dirimtekin, 1982, s. 17-18), daha sonra bunlar yerlerini yüzde yüz altın karşılığı olmayan banknotlara bırakmıştır (Hiç, 1982, s. 3-4). Kâğıt para kullanımının başlamasıyla beraber vergi toplama ve ticaret açısından çeşitli yararlar sağlanmış, özellikle altın ve gümüş kıtlığı sorunu giderilerek para arzı konusunda fiziki sınırlamalara son verilmiştir (Weatherford, 1997, s. 75).

Madeni para sisteminin kullanıldığı uzun tarihsel dönemlerden modern kâğıt para sisteminin kullanımına kadar geçen zamanda, her dönemde paranın değerinin düşürülmesi önemli ve yaygın kullanılan bir iktisat politikası aracı olmuştur. Ancak bu süreçte söz konusu değer düşürme işlemleri de birtakım değişiklikler geçirmiştir. Literatürde ise bu konuda farklı kullanımlar tercih edildiği görülmektedir. Buna göre paranın değerinin düşürülmesi anlamında madeni para rejimlerinde kullanılan tağşiş ile kâğıt para rejimlerinde kullanılan devalüasyonu aynı anlama gelecek şekilde kullanan Glasmann ve Redish (1988), Cipolla (1993), Motomura (1994), Deyell (2012) çalışmalar olduğu gibi, Hughes, Crump ve Johnson (1987), Sussman (1993), Mayhew N. J., (1995), Chown (1996), Kaplanis (2003), Miskimin (2008), Volckart (2008), Spufford (2012), Wee (2012), Butcher (2015), Allen (2016) gibi dönemsel olarak tağşiş kullanımını tercih eden çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca Lane ve Mueller (1985) ve Munro (2009), (2010) gibi aşağıda daha ayrıntılı açıklandığı üzere bu iki terim için ayrı ayrı tanımlara yer veren çalışmalar da vardır. Esasen tağşiş ve devalüasyon nitelikleri, ortaya çıktıkları koşullar, onları gerekli kılan etkenler ve sonuçta elde edilen fayda ve üstlenilen maliyetler açısından birtakım benzer özelliklere sahip olmakla beraber, temel bazı noktalarda farklılaşmaktadır. Bu da onları ayrı ayrı değerlendirmeyi gerekli hale getirmektedir. Bu kapsamda çalışmada tağşiş ve devalüasyon adı verilen para politikası uygulamalarının nitelik, neden ve sonuç gibi açılardan karşılaştırılmaları amaçlanmaktadır. Buna göre birinci bölümde “paranın değeri” konusu üzerinde durulacaktır. Ardından ikinci ve üçüncü bölümde bu terimlerin ne ifade ettikleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Son kısımda ise bu politikalar ortaya çıktıkları koşullar, uygulanışları, amaçları ve sonuçları bağlamında analiz edilecektir. Bu analiz neticesinde sonuç kısmında bu iki uygulama çeşitli açılardan kıyaslanacaktır. Sonuçta bu iki uygulamanın birbirlerinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmış olacaktır.

Paranın Değeri

İktisadi açıdan herhangi iki şeyin birbiri ile değiştirilmesi onların bir değere sahip olduğu anlamına gelmektedir. Piyasa değeri demek olan bu değer tanımı, fiyat olarak ölçülmektedir. Para ise mal ve hizmetlerin para ile satılmasından hareketle bir değere sahiptir (Hawtrey, 1950, s. 416). Bu anlamda paranın değeri, satın alma gücü olarak ifade edilmektedir (Fisher, 1946, s. 13). Ancak paranın değeri konusu para kullanımının tarihsel gelişimine paralel olarak zaman içinde birtakım değişiklikler geçirmiştir ve değerli madenlerden yapılan altın ve gümüş paralar ile itibari değere sahip kâğıt paralar açısından farklı bazı yönleri sahiptir.

İlkçağlardan itibaren kullanılan altın ve gümüş paralar yapıldıkları madenler itibariyle değer kazanmışlardır (Dirimtekin, 1982, s. 13) ve satın alma güçleri, paranın ağırlık ve avarıyla doğru orantılıdır (Tarkan, 1992, s. 24). Bunların değerini belirleyen faktörler maden rezervleri (Fisher, 1946, s. 79) ve ticaret (Hicks, 1977, s. 89) gibi madenin ve madeni paranın arz kaynakları ile sanayi hammaddesi, saat, ziynet eşyası (Fisher, 1946, s. 82), yemek takımı, yıldız gibi süslemeler benzeri alternatif kullanım alanlarıdır (Smith, 2004, s. 57). Buna göre maden rezervlerinden elde edilen maden arzı, darphaneye getirilecek maden miktarını belirleyerek para arzı üzerinde de belirleyici olmuştur (Heaton, 1985, s. 170). Değerli madenin üretim maliyeti ile satın alma gücü arasında yapılan karşılaştırma sonucu satın alma gücünün üretim maliyetinin üzerinde bulunması halinde, o madenin işletilmesi karlı görülerek üretim devam etmiştir (Fisher, 1946, s. 81). Madeni para ayrıca ithalat ve ihracat yoluyla da bir ülkeye girip çıkabilmiştir (Fisher, 1946, s. 27). Bunlardan başka kralın hazinesinde para, külçe ve mücevherat olarak bulunan değerli madenler ile (Hicks, 1977, s. 89) ülkelerden hediye olarak alınan sikke ve külçeler de (Clarkson, 1971, s. 145) ilave kaynak ihtiyacının artması üzerine sikke darbında kullanılacak bir arz kaynağı teşkil etmiştir (Hicks, 1977, s. 89). Öte yandan değerli madenlerin çeşitli kullanım alanları yanında bizzat külçe olarak kullanımları da bir tercih konusudur. Külçe halindeki değerli madenin fiyatının, ondan darp edilecek sikkelerin değerinden daha yüksek olması durumunda, sikkeler eritilip külçe haline getirilerek aradaki farktan yararlanılmaya çalışılmıştır (Fisher, 1946, s. 77). Ancak darphaneye külçe olarak götürülen madenin sahibine para olarak teslim edilmesi, para darbu tekniğine bağlı olarak birkaç hafta gibi belirli bir süre almaktadır. Bir çeşit düşük oranlı vergi olarak değerlendirilen bu gecikme süresi, parayı eşit miktardaki külçeden daha değerli hale getirmiştir. Ayrıca sikke darbandan alınan “seignorage”⁷ (senyoraj), sikke halindeki madenin değerini yükseltmiştir (Smith, 2004, s. 56-57). Senyoraj, devletin halk tarafından getirilen altın ve gümüş külçeleri sikke haline getirmesi karşılığında darbin maliyeti (paranın üretim maliyeti⁸) olarak aldığı darp ücretinin üzerinde kalan bedeldir. Söz konusu bedel, devletin para basımından aldığı bir tür vergidir (Rolnick, Velde ve Weber, 1996, s. 791). Halk senyorajın daha düşük olması halinde ellerindeki külçeleri ya da sikkeleri darphaneye götürmeyi tercih etmiştir⁹ (Clarkson, 1971, s. 145). Buradan hareketle madeni para sisteminde devlet ile paranın değeri arasındaki ilişki önemli hale gelmektedir.

⁷ Senyoraj terimi “feodal bey” anlamına gelen Fransızca “senyör” kelimesinden gelmektedir. Ortaçağ’daki senyörler topraklarında para basma yetkisine sahiptir (Mankiw, 2010, s. 99).

⁸ Üretim maliyeti bakır alaşımının maliyeti; çekiç, fırın gibi sermaye maliyetleri; ışık, ısı ve kira dâhil darphanenin işletilmesinin işçilik maliyetleri ile para tahlilcilerine ödenen diğer ücretler gibi darphane yönetiminin idari maliyetleridir. Darphaneyi inşa etmenin sermaye maliyeti, genellikle hükümdar veya yönetici tarafından karşılanmaktadır (Munro J. R., 2012, s. 19).

⁹ Madeni para basımı darphaneler tarafından gerçekleştirilmiştir. Darphane uygulamaları tarihin çeşitli dönemlerinde ve ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber temel prensip aynı olmuştur. Darphane, altın ve gümüşün küçük bir oranına el koyarak onları altın ve gümüş sikkelerle değiştirmiştir (Chown, 1996, s. 10). Bazı durumlarda sikke darbu doğrudan devlet tarafından yapılırken, bazen de bu iş, özel kişilere iltizam olarak verilmiştir. Sikke mültezimlerini yöneten güdü kamu yararı değil, özel çıkar olmuştur (Cipolla, 1993, s. 32-33). 1666’da İngiltere ve 1679’da Fransa’da külçe veya eski paralardan sikke darbu için darphanelere gelenlerden alınan senyörlük hakları ilga edilerek serbest para basma hakkı sağlanmıştır (Heaton, 1985, s. 353). Osmanlı İmparatorluğu’nda da para darbu genel olarak iltizam sistemi çerçevesinde mültezimler tarafından gerçekleştirilmiştir. Darphanelerin idare ve işletme usulleri ise emanet, iltizam ve emanet ber-vech-i iltizam olarak farklılıklar göstermiştir (Sahillioğlu, 1958, s. 247).

Devlet ile parasal sistem arasındaki bağlantı, madeni paraların değeri üzerinde belirleyici olan bir diğer faktördür (Morgan, 1965, s. 103). Devlet, para birimini seçme gücünden hareketle paranın değerini belirleme yetkisine sahiptir (Einzig, 1972, s. 84). Ayrıca para darlığı ve paranın maden içeriği ile üzerinde yazan değeri (nominal değeri) belirleme ayrıcalığı (Einzig, 1972, s. 148), para istenen niteliklere ulaşarak ülke ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde yaygın ve emin bir para düzeninin kurulmasını ve toplumda genel güvenin tesis edilmesini sağlamıştır (Tarlan, 1992, s. 113). Yine çeşitli ayar ve ağırlıkta sikke darlığı, bir kâr kaynağı haline gelerek devletin gelir elde etmesinin en önemli yöntemlerinden biri olmuştur (Clarkson, 1971, s. 144-145).

Kâğıt paranın ise içsel değeri, yani yapıldığı maddeden kaynaklı değeri yoktur, yalnızca itibari değeri bulunmaktadır. Başlangıçta sahip olduğu altın ve gümüşe çevrilebilirlik niteliğinin ortadan kalkması ile beraber (Einzig, 1972, s. 343) kâğıt para yalnızca itibari değeri olan bir para halini almıştır. Kâğıt paraya itibari değerini veren ise devletin hukuki varlığıdır (Einzig, 1972, s. 246). Bu nedenle kâğıt paranın satın alma gücü yapıldığı maddeden bağımsız olarak son derece yüksektir ve yine bu sebeple bu sistem temsili para sistemi olarak adlandırılmaktadır¹⁰ (Öçal, 1978, s. 9).

Kâğıt para ile beraber devlet para arzını artırmak konusunda sınırsız imkânlarla sahip hale gelmiştir ve böylece para politikasının alanı genişlemiştir (Einzig, 1972, s. 246). Ancak devletin harcamalarının finansmanı için para basması, enflasyon ile sonuçlanmıştır. Özellikle modern ekonomilerde bu durum, devletin çok düşük, hatta sıfır maliyetle para basması ve bu para ile mal ve hizmet satın alması, devletin enflasyondan elde ettiği bir çeşit gelir anlamında enflasyon vergisi olarak adlandırılmaktadır (Mankiw, 2010, s. 99).

Tağış: Madeni Paranın Değerinin Düşürülmesi

Tağış kelime anlamı olarak değerli bir şeyi değersiz bir şeyle karıştırma, saflığını giderme anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2013: 1184). Parasal anlamda ise taşış (debasement) para otoriteleri tarafından sikkelerin değerli maden miktarının veya oranının azaltılması demektir (Chown, 1996, s. 12). Başka bir deyişle taşış madeni paranın ayarının¹¹ düşürülmesidir (Glasman ve Redish, 1988, s. 78). Tağış ile beraber aynı ağırlıktaki madenden eskisine göre daha fazla sikke darp edilmiş olmakta, böylece aynı birim ağırlıktan nominal değer olarak daha yüksek bir değer elde edilmektedir (Monroe, 1965, s. 29-30).

Madeni para sisteminde değer düşüklüğü meselesi bunun nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak çeşitli iktisatçı ve iktisat tarihçileri tarafından farklı şekillerde adlandırılmıştır. Munro (2010) madeni paranın değerinin üç şekilde düşürüldüğünü belirtmektedir. Bunlardan ilki, madeni paranın alaşımını daha az gümüş veya altın ve

Büyük kent merkezindeki darphaneler genellikle emanet düzeni çerçevesinde işletilmiştir ve devlet memuru konumunda olan eminler tarafından yönetilmiştir. Daha küçük darphaneler iltizam sistemi çerçevesinde işletilmiştir ve âmil adı verilen özel girişimciler tarafından yönetilmiştir (Pamuk, 1999, s. 39). İltizam yöntemiyle üçer yıllık dönemler için (Tabakoğlu, 2005, s. 293) özel teşebbüs konumundaki mültezimlere ihale edilen darphaneler, rezerv eksikliği ya da (ticaret yolu üzerindeki darphaneler için) yolun politik bir nedenle kapanmış olması gibi durumlarda ise devlet eliyle işletilmiştir. Burada mukataanın konusu darphanenin işletilmesi değil, madenden belirli esaslara göre para basılması işidir (Sahillioğlu, 1965, s. 72). Bazı darphaneler de "emanet ber-vech-i iltizam" denilen melez düzenle işletilmiştir ve özel girişimciler aynı zamanda devletin memuru konumuyla bu darphaneleri yönetmiştir (Pamuk, 1999, s. 39).

¹⁰ Kâğıt paranın Ortaçağ'da 13. yüzyılda uzun dönemler ve uzak bölgelerle gerçekleştirilen ticari işlemlerde ödeme yapmak üzere antik dünyanın bir mirası niteliğinde tüccarlar, sarraflar ve bankerler tarafından geliştirilmiş ödeme emri veya ödeme sözü anlamına gelecek bir mübadele aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Böylece kâğıt para, hem kredi kullanımı hem de bankacılığın yaygınlaşması için zemin hazırlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir (Heaton, 1985, s. 173).

¹¹ Altının gümüş veya bakırla karıştırılması halinde, karışım içinde bulunan altının tüm karışıma oranına "ayar" denilmektedir. Saf altın ve gümüş çok yumuşak madenlerdir, dolayısıyla aşınma ve bükülmeye çok müsaittir. Bu nedenle has altın ya da gümüşün eritilmesi sırasında içine bir miktar bakır katılarak metal sertleştirilmektedir (Tarlan, 1992, s. 116).

daha fazla baz metal (genellikle bakır) oluşturacak şekilde değiştirmektir. İkincisi, madeni paranın ağırlığının azaltılmasıdır. Madeni paranın fiziksel değer düşüklüğü olan bu iki yöntemin her ikisi de tağşiş olarak adlandırılmaktadır (Munro J. R., 2010, s. 2). Üçüncüsü, madeni paranın nominal veya hesap parası değerinde bir artışa gitmektir. Bu son metot, paraların resmi döviz kurlarını artırmak anlamına gelmektedir (Munro J. R., 2009, s. 3). Glasmann ve Redish (1988) de benzer şekilde ağırlık ve ayardaki azaltmanın ikisini de tağşiş olarak nitelemektedir (s. 78).

Lane ve Mueller (1985)'e göre bir madeni paranın ayarına dokunmadan yapılan ağırlık azalışı ile hesap biriminin saf altın ya da gümüş cinsinden değerinin (saf altın ve gümüş ile temsil edilen ağırlığın) düşürülmesi devalüasyon anlamına gelmektedir. Ayrıca devalüasyon terimi, kırılma ve madeni paranın kullanımdan kaynaklanan yıpranmalarını da içine alacak şekilde daha geniş bir kapsama sahiptir. Tağşiş (debasement) ise bir madeni paradaki saf altın veya gümüş yüzdesinde bir azalma anlamında kullanılmalıdır. Bu ikisi arasındaki fark daha ziyade yapılan değişikliklerin anlaşılabilirliği noktasında önem taşımaktadır (s. 34). Chown (1996, s. 11) "ağırlık değişimi" ve "isim değişikliği" olarak ayrı ayrı isimlendirildiği bu yöntemlerden ağırlığın düşürülmesinin en basit ve kolay tespit edilebilen yol olduğunu, isim değişikliğinin ise sadece itibari sisteminin geçerli olduğu durumlarda uygulanabileceğini ifade etmektedir. Sussman (1993, s. 54) ise madeni paranın ağırlık ve itibari değerindeki değişiklikleri tespit etmenin kolay olduğunu, ancak ayardaki değişikliklerin ancak tahlil neticesinde saptanabildiğini belirtmektedir (Chown, 1996, s. 11).

Madeni para sisteminin geçerli olduğu dönemde her ülkede kullanılan bir yöntem olan tağşiş uygulamalarına Roma'dan Bizans'a, Ortaçağ Avrupası'ndan erken modern dönem Avrupa devletlerine, Osmanlı'dan Hindistan'a kadar bolca örnek vermek mümkündür. Bu kapsamda yapılan çalışmaların özetlendiği aşağıdaki tabloda aynı zamanda tağşiş konusunun hangi yönüyle ele alındığı listelenmiştir. Bunların analizi sonucunda daha sonra tağşişlerin nedenleri ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Tablo 1
Tağşiş Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Analizi

Künye	Dönem	Bölge	Amaç	Sonuç
Lane ve Mueller (1985)	Ortaçağın başları	Avrupa	Tağşişin Nedenleri	Yetersiz arz gümüş paralarda en önemli sebeptir (s. 188).
	9.-12. yüzyıl	İtalya	"	Lordlar arası rekabettir (s. 25).
Hughes, Crump ve Johnson (1987)	Ortaçağ	Avrupa	"	İngiltere ve Fransa arasındaki darphane rekabetini meşrulaştırmaktır (s. 188).
Glasmann ve Redish (1988)	Erken modern dönem	İngiltere ve Fransa	"	Değer düşüklüğüne verilen bir yanıtıdır (s. 95).

Tablo 1
Tağşiş Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Analizi (Devamı)

Künye	Dönem	Bölge	Amaç	Sonuç
Sussman (1993)	Yüz Yıl Savaşları dönemi	Fransa	"	Mali sorunları çözmektir (s. 45-48).
Motomura (1994)	1520-1620	Habsburg İspanyol Monarşisi	"	Savaşları finanse etmektir (s. 104).
Pamuk (1999)	II. Mahmud ve II. Mehmed dönemi	Osmanlı İmparatorluğu	"	Hazineye ek mali gelir sağlamaktır (s. 60 ve s. 204).
Kaplanis (2003)	Konstantin IX. Monomachus (1042-1055) dönemi	Bizans İmparatorluğu	"	Savaşları finanse etmektir (s. 768).
Berument ve Günay (2006)	1586 ve sonrası	Osmanlı İmparatorluğu	"	Mali sıkıntılardır (s. 5).
Volckart (2008)	14.-16. arası dönem	Avrupa	"	Gümüş sikkelerde daha çok uygulanmasının nedeni tespit olasılığının daha az olmasıdır. Altın sikkenin değeri ile yöneticileri itibarı arasında ilişki vardır (s. 1-3).
Miskimin (2008)	Ortaçağ (14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren)	Avrupa	"	Darphanelerde giderek daha az külçe bulunmasıdır (s. 40).
Munro J. R. (2009)	Ortaçağ Yüz Yıl Savaşları dönemi	Avrupa Kuzeybatı Avrupa (özellikle Fransa ve Aşağı Ülkeler)	"	Hazine gelirlerini artırmak ve darphane rekabetidir (s. 1-2). Mali politikalarıdır (s. 214).
Munro J. R. (2010)	Büyük Tağşiş dönemi	Avrupa	"	Agresif bir mali politikadır (s. 9).

Tablo 1
Tağış Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Analizi (Devamı)

Künye	Dönem	Bölge	Amaç	Sonuç
				Gümüş paralarda savaş etkilidir.
Chilosi ve Volckart (2010)	1350-1500 arası dönem (Geç Ortaçağ)	Avrupa	"	Floransa, Basel ve Hamburg'da parasal nedenler; Flanders ve Prusya'da mali gerekçelerdir (s. 6).
Royo (2012)	17. yüzyıl	İspanya (Aragon ve Kastilya)	"	Para biriminin piyasanın kanuni para ya da ulusal para ihtiyaçlarını karşılamamasıdır (s. 127).
Deyell (2012)	15. yüzyıl ortaları	Hindistan (Delhi ve Jaunpur saltanatları)	"	Yetersiz yerel gümüş kaynaklarına ve ticaret kanalları yoluyla elde edilen düşük veya düzensiz arzlara bağlıdır (s. 171).
Harl (2012)	MS 238-371	Roma İmparatorluğu	"	Artan askeri harcamalardır (s. 234).
Elliott (2014)	MS 2. ve 3. yüzyıllar	Roma İmparatorluğu	"	Ekonomik krizler ve parasal uygulamalar gümüş paraların değerini korumayı güçleştirmiştir (s. 148).
Butcher (2015)	İmparatorluk dönemi	Roma İmparatorluğu	"	Fetihlerin azalmasının devleti mali açıdan zor durumda bırakmasıdır (s. 182).
Allen (2016)	Ortaçağ	Avrupa	"	İngiltere'de para biriminin değer kaybına ayak uydurma ihtiyacıdır. Fransa'da savaşlardır. İtalya'da temel bir finansman aracı olarak görülmemiştir (s. 52).
Karaman ve Pamuk (2016)	Osmanlı İmparatorluğu dönemi	Osmanlı İmparatorluğu	"	Devletin gelir elde etme isteğidir (s. 239).

Tablo 1

Tağış Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Analizi (Devamı)

Künye	Dönem	Bölge	Amaç	Sonuç
Allen (2016)	Ortaçağ	İngiltere	Tağışın Tarafları	Parlamentodaki aristokrasi ve güçlü çıkar sahibi gruplar karşı tavır sergilemiştir (s. 42-43).
Susmann (1993)	Yüz Yıl Savaşları dönemi	Fransa	Tağışın Sonuçları	Enflasyonisttir (s. 69).
Mayhew N. J., (1995)	İngiltere	Büyük Tağış dönemi (1561)	"	Fiyatlar yükselmiştir (s. 251).
Munro J. R. (2003)	1440'lar (Yüz Yıl Savaşları dönemi)	Fransa	"	Enflasyonisttir (s. 224).
Berument ve Günay (2006)	17. yüzyıl	Osmanlı İmparatorluğu	"	Enflasyonun hızlanmasının ana nedenlerinden biridir (s. 5).
Miskimin (2008)	14. ve 15. yüzyıllar	Avrupa	"	Külçe kıtlığı nedeniyle yapılan tağışların fiyat artırıcı etkileri, külçe kıtlığının fiyat düşürücü etkileri ile büyük ölçüde dengelenmiştir (s. 40)
Spufford (2012)	1416-1422	Fransa	"	Enflasyonisttir ve gümüş için ödenen fiyatlar 12 kat kadar artmıştır. Tağışların oranı daha yüksektir (46 kat).
	1540'lar-Büyük Tağış dönemi	İngiltere	"	Döviz kurları tağış oranını değil, gümüş için teklif edilen darphane fiyatını yansıtmaktadır (s. 64).
Allen (2016)	10.-13. yüzyıl	Avrupa	"	Enflasyonisttir ve enflasyon madeni paranın içsel değerindeki değişiklikten daha az olmuştur (s. 52).
Munro J. R. (2003)	15. yüzyıl başlarında (1406-1430)	Brabant'ta (Alçak Ülkeler'de bir prenslik)	"	Duvarcı ustalarının ve marangozların reel ücretleri üçte bir oranında düşmüştür (s. 224).
Chilosi ve Volckart (2010)	Ortaçağ'ın sonları	Avrupa	"	Floransa, Hamburg ve Bruges'de reel ücretlerin zarar gördüğüne dair bir kanıt elde edilememiştir (s. 41).

Tablo 1

Tağışış Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Analizi (Devamı)

Künye	Dönem	Bölge	Amaç	Sonuç
Motomura (1994)	17. yüzyıl	İspanya	"	Sözleşmelerle kraliyet gelirlerinin çoğu sabitlenmiş olduğundan kral uzun vadeli maliyetlere katlanmıştır (s. 111).
Spufford (2012)	1416-1422	Fransa	"	Köylü üreticiler yüksek fiyatlardan kazançlı çıkmıştır (s. 64). Toprak sahipleri sabitlenen kiralar nedeniyle olumsuz etkilenmiştir (s. 64).
Wee (2012)	1559'dan itibaren ve özellikle Seksen Yıl Savaşı'nın ilk yarısında	Kuzey ve Güney Hollanda	"	Para değişimi yapan kesimler kazançlı çıkmıştır (s. 111).
	17. yüzyıl	Hollanda	"	Gresham Kanunu'na tezat bir durum yaşanmıştır (s. 91).

Tağışışın Nedenleri

Nedenlerden ilki "parasal gerekçeler" başlığı altında toplanmaktadır. Buna göre paranın ayarındaki bozulmanın en önemli nedeni, para arzı ve para talebi arasındaki dengesizliktir (Güran T., 1995, s. 60). Nüfusun ve/veya gelirin uzun dönemli büyümesi ya da ekonominin parasallaşması nedeniyle mübadelede kullanmak üzere daha fazla paraya ihtiyaç duyulmuş ve para talebi artmıştır (Cipolla, 1993, s. 73). Buna karşılık altın ve gümüş arzı yeterince esnek olamamıştır. Tağışışlar, ortaya çıkan bu aşırı talebin karşılanmasına yardımcı olmuştur (Chilosi ve Volckart, 2010, s. 4).

Parasal başlık altında değerlendirilebilecek bir diğer neden, düşük ve yüksek gümüş içerikli sikkeler ile hesap birimi cinsinden farklı değerler taşıyan sikkeleri aynı anda dolaşımda tutmaktır. Bu sayede farklı ölçekteki iktisadi işlemler kolaylaşacaktır. Özellikle düşük gümüş içerikli sikkelerin hesap birimi cinsinden değeri, çeşitli nedenlerle, içerdikleri gümüş miktarına oranla daha yüksek seyretmiştir. Söz konusu nedenler bunların günlük alışverişlerde daha yoğun kullanılmalarına bağlı olarak yıpranmaları, kenarlarının kırılması veya kalpazanların benzer görünümlü, ancak daha az gümüş içeriğine sahip sahte sikkeler darbetmeleri (Karaman ve Pamuk, 2016, s. 234) ve darphane görevlilerinin yanlış uygulamalarıdır (Cipolla, 1993, s. 73). Tüccarlar ve sarraflar ise gümüş içeriği, hesap birimi değerine göre düşük kalan paraların dolaşımda olmasını tercih ederek daha yüksek gümüş içeriğine sahip olan paraları piyasadan toplamıştır. Bu durumda hem iyi ve kaliteli paralar piyasadan çekilmiş, hem de tedavüldeki sikke miktarı azalmıştır (Karaman ve Pamuk, 2016, s. 234). İşte tağışış

bir taraftan dolaşımdaki madeni paraların ağırlığındaki doğal düşüşe ayak uydurmayı sağlamış (Allen, 2016, s. 43), diğer taraftan hesap birimi cinsinden değer ve gümüş içeriği oranlarını tekrar tutarlı hale getirmekte de rol oynamıştır. Bu çerçevede dolaşımdaki düşük gümüş içerikli sikkeler toplanarak daha düşük içerikle yeniden darp edilmiş ve büyük sikkelerin hesap birimi cinsinden değeri gümüş içeriklerine uygun olarak yükseltilmiştir (Pamuk, 2007, s. 114). Bu şekilde aynı zamanda Gresham Yasası'nın işlemesine karşı konulmaya çalışılmıştır¹² (Chilosi ve Volckart, 2010, s. 4).

Nispi arzlarda meydana gelen değişiklikler neticesinde (Heaton, 1985, s. 240-241) altın ve gümüşün fiyatında ve pazar kurunda meydana gelen dalgalanmalar (Einzig, 1972, s. 84; Cipolla, 1993, s. 73), tağşişin parasal nedenlerinden bir diğeridir. Buna göre altın ve gümüş paralardan birinin değerinin düşmesi, ikisi arasındaki ilişkiyi korumak adına diğerinin değerinin de düşürülmesi yönünde bir baskı oluşturmuştur (Lane ve Mueller, 1985, s. 43). Yani altın ve gümüş tağşişlerinin dönüşümlü olarak değil, birlikte ve sürekli gerçekleştirilmesi söz konusu olmuştur (Hughes, Crump ve Johnson, 1987, s. 190).

Tağşişin kapsamlı nedenlerinden bir diğeri, mali sebeplerdir. Bunlar kamu harcamalarında bir artış ve buna bağlı olarak bütçe açıklarında meydana gelen yükselişlerdir (Cipolla, 1993, s. 73). Tarih boyunca kamu harcamalarının ve bütçe açıklarının artışına neden olan en önemli gerekçeler ise savaşlar¹³ (Hawtrey, 1950, s. 1-2) ve devletin israfa varan harcamaları olmuştur (Einzig, 1972, s. 341).

Tağşişin açıkları kapatmak üzere hükümdarın ya da devletin kazancı üzerindeki doğrudan etkisi, senyoraj geliridir. Bu gelir senyoraj oranındaki veya darphane üretim seviyesindeki bir artışla kazanılmaktadır (Glasman ve Redish, 1988, s. 91). Tağşişin hükümdarın geliri üzerindeki dolaylı etkisi ise sebep olduğu enflasyon nedeniyle devletin yükümlülüklerinin, yani borçlarının reel değerini, varlıklarından, yani alacaklarından nisbi olarak daha fazla düşürmesidir (Glasman ve Redish, 1988, s. 94).

Tağşişin mali gerekçeleri –özellikle savaşları finanse etmek- konusunda senyoraj gelirleri üzerindeki vurgu, Munro J. R. (2012, s. 20) tarafından “agresif mali motiflerle kâr arayışı” olarak adlandırılmaktadır. Tağşişlerin diğer nedeni ise finansal ve savunma amaçlıdır ve darphane yönetmeliklerinde yer alan bu gerekçe “darphane rekabeti” adını almaktadır (Munro J. R., 2012, s. 32). Buna göre darphane üretim seviyesini yükselterek senyoraj gelirini artırmak (Glasman ve Redish, 1988, s. 93), daha fazla külçe çekebilmek adına darphaneler arasında bir rekabet unsuru haline gelmektedir (Allen, 2016, s. 43). Bu sebeple yeni darphane fiyatının¹⁴ külçeleri yabancı, rakip darphanelerden uzaklaştıracak, eski para basma ücretlerini telafi edecek kadar yüksek

¹² Thomas Gresham tarafından 1558'de ortaya atılan Gresham Kanunu, tedavüldeki eskimiş, silik, eksik vezinli, kırılmış, aşındırılmış ve bozuk paraların, tam vezinli ve yeni darp edilmiş sikkeleri tedavülden kaldırması eğiliminden hareketle kısaca “Kötü para, iyi parayı kovar.” prensibine dayanmaktadır. Para tarihinin ilk aşamalarından itibaren karşılaşılan sorunlardan biri olarak bu süreç, tedavülde iki ya da daha fazla madeni paranın bulunması halinde paralardan birinin değerinin, diğerine göre daima yükselmesi ve değeri düşen paranın, değeri yükselen parayı ortadan kaldırması şeklinde yaşanmıştır (Fisher, 1946, s. 89).

¹³ Bununla bağlantılı olarak askeri harcamaların bütçe içindeki yüksek oranı bir diğer tağşiş gerekçesidir ve Osmanlı tarihi bu konuda önemli örnekler sunmaktadır. 16. yüzyıldan itibaren tımar sisteminin bozulmasına bağlı olarak Osmanlı savaş mekanizmasının en önemli unsurları haline gelen yeniçerilerin maaşları ve ulufeleri, bütçe için önemli bir gider kalemi olmuştur (Kaleli, 2002, s. 203). Örneğin 17. yüzyılın sonlarına doğru darp edilen büyük miktarda mankurla yeniçerilerin ulufeleri ödenerek isyan çıkarma ihtimalleri bertaraf edilmeye çalışılmıştır (Sahillioğlu, 1965, s. 85). Yine 1789 tağşişinde de geciken ulufelerin payı bulunmaktadır (Pamuk, 1999, s. 186).

¹⁴ Darphane fiyatı darphanenin madeni para için külçe teslim edenlere ödediği fiyattır. Belirli bir ağırlıktaki saf gümüşten (veya altından) darp edilen madeni paraların toplam hesap parası değerinden darphane ücretlerinin toplam hesap parası değerinin (senyoraj ve madeni para basma ücreti için alınan ücretler) çıkarılması ile elde edilmektedir (Munro J. R., 2010, s. 13).

olması ve aynı zamanda değerli madenlerin ihracatını caydıracak düzeyde belirlenmesi gerekmektedir¹⁵ (Munro J. R., 2012, s. 20).

Tağışların bir diğer nedeni ticaret açıkları (Hawtrey, 1950, s. 1-2) ve ödemeler bilançosu dengesizlikleridir (Cipolla, 1993, s. 73). Buna göre taşışın, ihracatı nispeten daha ucuz ve ithalatı nispeten daha pahalı hale getirerek ticaret dengesini iyileştireceği düşünülmektedir (Glasmann ve Redish, 1988, s. 94-95). Bu tür bir dengesizlik kötü hasat sonrasında tahıl ithalatı ihtiyacının oluşması veya kıtalararası değerli maden akışlarına bağlı olarak gerçekleşebilmektedir (Lane ve Mueller, 1985, s. 28). Örneğin erken modern dönemde Avrupa'nın Doğu ile olan ticaretinde açık vermesi nedeniyle değerli madenler Doğu'ya akmıştır (Karaman ve Pamuk, 2016, s. 233).

Tağışların bir diğer sebebi toplumdaki çeşitli sosyal kesimlerin (örneğin tüccarlar) enflasyona bağlı kâr artışı yönündeki baskılarıdır. Bu gerekçe para otoritelerinin ticari çıkarlara uygun hareket ettiği varsayımı altında ortaya çıkmaktadır (Cipolla, 1993, s. 73-76).

Tağışın Sonuçları

Tağış para arzını artırmış ve hatta devlet paranın hacmini sınırlayamamaktan kaynaklanan problemlerle karşı karşıya kalmıştır (Einzig, 1972, s. 246). Bununla bağlantılı olarak para talebinde de artış meydana gelmiştir (Cipolla, 1981, s. 202).

Tağışla beraber paranın değerinin düşmesi (Heaton, 1985, s. 171), paranın işlevlerini, özellikle de paranın değer ölçüsü olma ve değer saklama fonksiyonlarını zayıflatmıştır. Öte yandan belirsizlik yaratarak paranın mübadele aracı işlevini yerine getirmesini de zorlaştırmıştır (Mayhew, 2012, s. 97).

Paranın değerinin düşmesi, aynı zamanda paranın satın alma gücünün düşmesi demektir. Yani taşış fiyatları yükseltmekte ve bu da enflasyon anlamına gelmektedir. (Heaton, 1985, s. 171). Enflasyonu ortaya çıkaran dinamik, tüccarların bu duruma madeni parayı birim olarak kullanmayı reddederek değil, diğer madeni paraları da değersizleştirerek yanıt vermesi ve bunun sonucunda külçenin piyasa fiyatı da dahil, hesap parası cinsinden fiyatların artmasıdır (Munro J. R., 2010, s. 17). Ancak yapılan çalışmalar fiyatlardaki artışın paranın gümüş içeriğindeki düşmeyle aynı oranda gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır¹⁶ (Chown, 1996, s. 51). Geleneksel miktar teorisine¹⁷ tezat oluşturan bu durumun nedenleri (Munro J. R., 2012, s. 27) fiyatların tedavüldeki gerçek para miktarından etkilenmesi, darphanenin taşış işlemi sonrasında elde ettiği karın bir kısmını külçe olarak değerlendirmesi (Chown, 1996, s. 51), taşış ile beraber yaşanan para arzı artışına dolaşımdaki para birimlerinin (madeni paralar ve kredi araçları) hızındaki azalma ile üretim ve ticaret hacmindeki artışın eşlik etmesi (Munro J. R., 2010, s. 12) ve fiyatların (ücretler ve diğer ödemeler gibi) inelastik

¹⁵ Her ikisi de senyoraj gelirleri üzerinden yürütülen agresif ve finansal taşışların amaçlarını senyoraj oranlarından tespit etmek mümkündür. Agresif mali taşışlarda senyoraj oranları daha yüksek, savunma-darphane rekabeti kapsamında gerçekleştirilen taşışlarda senyoraj oranları daha düşük seviyede belirlenmiştir (Munro J. R., 2010, s. 14).

¹⁶ Pamuk (1999, s. 134) taşış sonrasında bir ülkenin para birimi cinsinden ifade edilen (nominal) fiyat artışları ile gram gümüş cinsinden ifade edilen fiyat artışları arasında bir ayırım yapılması gerektiğini belirtmektedir.

¹⁷ Fisher (1946, s. 25-27) tarafından geliştirilen teoriye göre (Paranın Miktar Teorisi) tedavül hızı ve ticaret hacmi aynı kalmak suretiyle sikkelerin itibari değerlerini yükseltmek, ağırlıklarını düşürmek ya da miktarını artırmak, fiyatları aynı oranda yükseltecektir. Burada paranın miktarı ifadesi ile tedavülde bulunan para birimlerinin ağırlığı değil, sayısı ifade edilmektedir.

olmasıdır (Einzig, 1972, s. 341). Öte yandan tarihsel fiyat kayıtları hemen her zaman önemli bir zaman gecikmesine işaret etmektedir. Bu da üretilen fazla paranın tam olarak dolaşıma girmesi ve halkın paraların metal içeriklerindeki düşmeyi fark etmesi için gereken süredir. Özellikle külçeyi madeni paraya çeviren Ortaçağ tüccarları, bu asimetrik bilgi durumundan yararlanmıştır¹⁸ (Munro J. R., 2012, s. 23). Ayrıca tüketicilerin direnişi ve fiyat düzenlemeleri de bu konuda etkili olmuş ve bu etki fiyatların tağşişe yükselmek yönünde tepki vermesinden önce bir miktar sürenin geçmesini gerektirmiştir¹⁹ (Heaton, 1985, s. 171).

Tağşiş sonrasında devletler darphane fiyatı ile sikke ve külçe değeri arasındaki farklılıktan kaynaklanan büyük kârlar elde etmiştir (Clarkson, 1971, s. 145). Ancak tağşişin bu konudaki başarısı, bireylerin külçe veya eski madeni paraları yeniden darp etmek için darphaneye getirmeye teşvik edilmesine bağlıdır. Darphane fiyatında yapılan artış sayesinde darphaneler arası rekabette başarı sağlanarak darphaneye daha fazla külçe çekilmektedir (Kaplanis, 2003, s. 779). Tağşiş sonrasında devletin elde ettiği bir diğer yarar, tağşiş sayesinde hesap birimi cinsinden yapılması gereken aynı miktarda ödemenin daha az değerli maden kullanarak gerçekleştirilebilmesidir (Karaman ve Pamuk, 2016, s. 236).

Öte yandan tağşiş sonrasında toplanan vergiler yeni değeri düşürülmüş paralarla alındığı için devletin tağşiş işleminden elde ettiği kazanç kısa zamanda ortadan kalkmaktadır (Einzig, 1972, s. 341). Devletin topladığı vergilerin büyük bölümünün toprağın değerine ve hanedeki insan sayısına bağlı olarak hesap birimi cinsinden sabitlenmesi nedeniyle tağşişler fiyat artışlarına yol açtığı ölçüde, devletin reel gelirlerini olumsuz etkilemektedir. Hatta daha yüksek kaliteli eski madeni paraların biriktirilerek vergilerin, değeri en fazla düşürülmüş madeni paralarla ödenmesi güdüsü nedeniyle devlet gelirlerinde meydana gelen düşme, devletin aynı düzeyde nominal harcamaya ayak uydurabilmek için tağşişi sürdürmesi ve bunun bir kısır döngüye dönüşmesi riskini doğurmaktadır (Kaplanis, 2003, s. 779). Sussman (1993, s. 53) tağşiş sonrasında yaşanan bu durumun itibari para altındaki enflasyon-vergi modeli tahminlerine benzer şekilde bir "Laffer eğrisi" oluşturduğunu belirtmektedir. Buna göre başlangıçta yüksek tağşiş oranları gelirleri artıracak, ancak tağşiş oranları arttıkça marjinal gelirler azalacaktır. Daha yüksek tağşiş oranları, daha yüksek enflasyona ve bu da daha yüksek beklenen enflasyona neden olacak, nihayetinde reel balanslara talepte ve marjinal senyoraj gelirlerinde bir azalma yaşanacaktır.

Tağşişlerin devlete bir diğer maliyeti, yeni tağşişlerin yapılacağı beklentisine neden olarak devletin iç piyasalardan borçlanmasını güçleştirmektir. Bu da borçlanma faizlerini artırmaktadır (Karaman ve Pamuk, 2016, s. 237).

¹⁸ Spufford (2012, s. 63) tağşiş dönemlerinde halkın tağşişin boyutunu bilmesini önlemek için sıklıkla resmi bir gizlilik politikası uygulandığını ve bu nedenle tağşiş dönemlerinde madeni paraların ağırlık ve ayarlarından ziyade darphanelerin sunduğu fiyatlara dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Mayhew (2012, s. 97) de bu tür gizlilik girişimlerine rağmen tağşişler sonrasında ortaya çıkan fiyat enflasyonunun tağşişleri aşıkâr kıldığını belirtmektedir.

¹⁹ Rolnick, Velde ve Weber (1996, s. 803) fiyatlardaki gecikmenin sadece birkaç hafta sürdüğünü gösteren kanıtlar sunmaktadır. Bu nedenle bu sürenin daha yüksek satın alma gücüne sahip olmak için eski madeni paraların darphaneye getirilmesi neticesinde tağşişlerin meydana gelmesinden sonra yıllarca devam eden büyük darphane hacimlerini açıklayamayacağı belirtilmektedir.

Tağışış sonrasında ortaya çıkan enflasyon halkın yerli para tutmaktan kaçıp görel olarak daha istikrarlı olan yabancı paralara yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum modern para teorisinde “para ikamesi” olarak adlandırılmaktadır (Ertürk, 2010, s. 338). Para ikamesi aynı zamanda hem taşış edilmiş hem de normal paraların tedavülde yer alması halinde geçerli olmaktadır. Bu durumda ayrıca Gresham Kanunu devreye girmektedir (Fisher, 1946, s. 90).

Tağışışın bir diğer etkisi dış ticaret dengesi üzerindedir. Tağışış, iç fiyat düzeyinin elastik olmaması nedeniyle fiyatlarda hemen artışa sebep vermemektedir. Bu nedenle taşışın gerçekleştiği ülkenin malları yabancılar için daha ucuz ve yabancı mallar yurtiçi tüketiciler için nispi olarak daha pahalı hale gelmektedir. İthalatı caydırıcı, ihracatı teşvik edici bu durum nedeniyle ödemeler bilançosu, yerel fiyatlar kendilerini para biriminin taşış değerine uyarlayana kadar ya da diğer ülkeler kendi para birimlerini taşış edene kadar geçici olarak iyileşme eğilimine girmektedir (Einzig, 1972, s. 255).

Tağışışlerin bir diğer yönü kazanan ve kaybeden kesimler ortaya çıkarması ve hem yerel hem uluslararası ticarete hem de üretim faktörleri (emek, toprak, sermaye) için yapılan tüm ödemelerde yerleşik sosyal ve ekonomik değerlere olan güveni sarsmasıdır (Mayhew, 2012, s. 97). Bunun sonucunda taşışlerin sosyal huzursuzluklara neden olarak (Monroe, 1965, s. 28) isyanlar gibi sonuçlar ortaya çıkardığı pek çok tarihsel örnek bulunmaktadır (Clarkson, 1971, s. 145).

Tağışışın taraflarından biri olan devlet açısından, gelir elde etme gereksinimi ile sikkelerin kalite ve miktarını koruma fonksiyonu bağdaştırılmamıştır (Clarkson, 1971, s. 145). Öte yandan bu politika da diğer politikalar gibi cari ve gelecek dönem açısından karşılaştırılmalıdır. Kaplanis (2003, s. 780-781) kısa vadeli harcamaların marjinal faydasının, uzun vadeli olumsuz etkileri telafi edecek kadar yüksek olduğu olağanüstü durumların taşışleri yapılabılır kıldığını belirtmektedir. Örneğin bir savaş veya isyan durumunda kısa vadeli fayda, son derece yüksektir. Ayrıca bu tür olağanüstü durumlarda taşışe karşı siyasal ve sosyal muhalefet de daha azdır (Karaman ve Pamuk, 2016, s. 238). Böyle bir durumda uygulanması muhtemel diğer politikalarla karşılaştırılarak (vergilerde artış, maaşlarda kesinti gibi) taşışe karar verilmesi önem taşımaktadır. Diğer taraftan taşış ordunun isyanı ya da genel itibar kaybı gibi nedenlerle devletin bekâsını güçleştirebilmektedir (Kaplanis, 2003, s. 781).

Tağışışlerin çeşitli toplumsal kesimlere etkisi de önem taşımaktadır (Cipolla, 1993, s. 40). Tağışış çeşitli ülke paraları arasındaki fiyat farklılıklarından kazanç sağlayan arbitrajcular (sarraflar) için kâr fırsatı sunmaktadır (Einzig, 1970, s. 80). Tüccarlar taşışlerin ortaya çıkardığı belirsizlik ve dalgalanmalardan olumsuz etkilenmelerine rağmen (Karaman ve Pamuk, 2016, s. 237), paradaki değişiklikler konusunda gizli bilgilere ulaşabilmeleri sayesinde malları ucuzken alıp taşış sonrası fiyatlar yükseldiğinde satarak zenginleşebilmiştir (Monroe, 1965, s. 29). Ancak bu kesimler taşış edilmiş paraları fiyat artışı oluşmadan elden çıkarabildikleri ölçüde kar sağlayabilmiştir (Munro J. R., 2010, s. 14).

Tağışışlerden zarar gören kesimlerden biri düşük ayarlı sikkelerle kendilerine ödeme yapılan çalışanlardır. Bu kesim aynı zamanda taşış sonrasında ortaya çıkan enflasyon nedeniyle reel ücretlerde meydana gelen düşüşten de olumsuz etkilenmektedir (Cipolla, 1993, s. 40). Söz konusu kesimler çeşitli toplumlarda farklılık göstermekle beraber özellikle sivil ve askeri devlet görevlileridir (Kaplanis, 2003, s. 776). Bu tür enflasyonist durumlarda özellikle gıda, giyecek, barınma gibi ihtiyaçların fiyatları daha çok arttığından taşışlerden en çok zarar gören kesim toplumun daha yoksul kitleleri olmuştur (Munro J. R., 2010, s. 14).

Tağışların olumsuz etkilediği bir diğer sınıf toprak sahibi taşra aristokrasisidir. Bu grup taşışlar sonrasında yükselen fiyatlar sonucu belirli kazançlar elde etmiş olmakla birlikte bunlar içinde topraklarını belirli dönemler için sabitlenmiş gelirlerle kiraya verenler ve harcamalarını karşılamak için yüksek fiyattan satış yapma imkânlarına sahip bulunmayanlar, taşışten zarar görmüştür. Bu kesim ayrıca taşış edilmiş sikkelerin hesaplamalarda ve kontratlarda meydana getirdiği karışıklıktan da olumsuz etkilenmiştir (Monroe, 1965, s. 90).

Tağışın farklı taraflara etkilerinin bir diğer boyutu, borçlular-alacaklılar cephesinde ortaya çıkmaktadır. Alacaklılar taşış sonrasındaki fiyat değişimlerinden olumsuz etkilenmiştir (Monroe, 1965, s. 41). Alacaklılar ayrıca kendilerine yeni, daha hafif paralarla ödeme yapıldığı için zarar etmiştir (Rolnick ve diğerleri, 1996, s. 803). Borçlular ise eskiden gerekenden daha azıyla ödeme yapabilir hale geldikleri için avantajlı konumdadır (Smith, 2004, s. 39).

Devalüasyon

Devalüasyon paranın değer kaybı için literatürde kullanılan terimlerden bir diğeridir. Devalüasyon sabit kur sistemi altında ulusal paraların değerinin para otoritesi tarafından düşürülmesi demektir (Ünsal, 2005, s. 492). Paranın değer kaybının esnek kurlar altında kendiliğinden gerçekleşmesi durumunda ise değer kaybı “depreciation” (depresiasyon) ismini almaktadır (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 327). Kur sistemi değer kaybı terimini belirlemede önem arz etmektedir. Kurlar, madeni para sisteminden kâğıt para rejimine geçişle paralar arasındaki maddeye bağlı ilişkinin koparak ulusal paralar arasındaki işlemlerin serbest piyasada kurlar üzerinden yapılır hale gelmesiyle beraber önem kazanmıştır. Bunun üzerine döviz kurunun resmi kararlarla ya da piyasa koşulları tarafından belirlenmesi tartışılmaya başlanmıştır (Güran N., 1987, s. 1). Bu anlamda devalüasyonun sabit kur sistemi için geçerli olduğunun tekrar belirtilmesi önem taşımaktadır. Tarihsel olarak sabit kur sisteminin en eski örneği altın standardıdır (Mundell, 2000, s. 227). Devalüasyon da bu tarihten itibaren sahneye çıkmış ve sistemin işleyiş mekanizmasına paralel önemli bir politika enstrümanı olarak kullanılmıştır.

Altın standardı, 1815-1873 arası Bimetalizm döneminin ardından 1873-1914 yılları arasında geçerli olmuştur (Wang, 2016, s. 6). Bu sistemde ülkelerin para birimleri içerdikleri altın ağırlıkları ile tanımlanmış ve para birimine altın cinsinden sabit bir değer verilmiştir. Döviz kurları da ağırlık oranlarını temsil etmiştir (Mundell, 2000, s. 227). Altın standardı 1914'te I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle askıya alınmış, savaşın ardından restore edildikten sonra 1929'da Büyük Buhran'ın başlaması ile beraber yeniden parçalanmıştır (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 565). Bu dönemde İngiltere 1931'de, ABD 1933'te²⁰, Çekoslovakya 1934'te, Belçika 1935'te; Fransa, Hollanda ve İsviçre 1936'da paralarını devalüe etmiştir (Eichengreen B. J., 2008, s. 47-48). 1930'ların rekabetçi devalüasyonlarının ardından bu ülkelerde (Hoffmeyer, 1992, s. 20) toparlanma dikkat çekmiştir (Eichengreen B. J., 2008, s. 87). II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası para sistemi, 1944 Bretton Woods Anlaşması ile yeniden yapılandırılmıştır. Bu sistem ABD dolarının ana rezerv para birimi olarak tanımlandığı bir çeşit sabit kur uygulamasıdır (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 511). Bu sistemde ülkelerin para birimleri dolar (rezerv para) karşısında sabitlenmiş (ons başına 35 dolar) ve dolar sabit bir fiyattan altına çevrilebilmiştir (Wang, 2016, s. 7). Bu nedenle aynı zamanda ayarlanabilir sabit döviz kuru (pegged exchange rate) sistemi

²⁰ 1934'te ABD, altının dolar fiyatını ons başına 20,67 dolardan 35 dolara yükseltmiştir (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 544).

olarak da adlandırılmaktadır (Williamson, 1977, s. 3). Sistemin çöküşü ise 1971'de ABD'nin tek taraflı olarak ABD dolarının altına çevrilebilirliğini sonlandırmasının ardından (Wang, 2016, s. 7), 1973'tür (Polak, 1995, s. 13). Daha sonra diğer büyük ülkeler de para birimlerini dolara sabitlemeyi bırakmıştır (Mundell, 1995, s. 23). Böylece döviz kurlarının dalgalanmasına izin verilmiştir (Eichengreen, 2008, s. 134). Ancak resmi müdahalelerin sürdüğü birtakım farklı uygulamalar da devrede kalmayı sürdürmüştür²¹ (McKinnon, 1993, s. 29). Bu süreçte devalüasyonlar giderek sıklaşmış²² ve özellikle sanayi dünyasında yaygın bir durgunluk dönemi olan 1975'te, borç krizinin zirvesi olan 1982 ve 1983'te (Kamin, 1988, s. 12), 1990'ların başından itibaren gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerde devalüasyona gidilerek sabit döviz kurlarından uzaklaşma artmıştır²³ (Frankel ve Wei, 1995, s. 111). 1994 Meksika, 1997 Asya, 1990'ların sonunda Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti de dahil olmak üzere çeşitli Doğu Avrupa ekonomileri ve Rusya, 1994 ve 2001 Türkiye devalüasyonları bunlara örnek olarak gösterilebilir²⁴ (Wang, 2016, s. 9).

Aşağıdaki tabloda çeşitli dönemlerde, çeşitli ülkelerde gerçekleştirilen devalüasyonlar üzerine yapılan teorik ve ampirik çalışmalar listelenmiştir. Daha sonra bu çalışmalardan elde edilen bilgiler neticesinde devalüasyonun neden ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Tablo 2
Devalüasyon Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Analizi

Künye	Dönem	Bölge	Amaç	Sonuç
Edwards ve Santaella (1993)	Bretton Woods dönemi (1954-71)	Gelişmekte olan ülkeler	Devalüasyon koşulları	Devalüasyon yılı yaklaştıkça, ülkelerin makroekonomik politikalarının giderek genişlemiş ve dış ödemeler dengesizliği artmıştır. IMF destekli programlarda bu koşullar daha belirgindir (s. 417).
Hirschman (1949)			Devalüasyonun etkileri	Ödemeler dengesi açığı ne kadar büyükse o kadar etkilidir (s. 53).
Gylfason ve Risager (1984)			"	Kısa ve orta vadede cari işlemler üzerinde olumlu etkisi vardır (s. 59).

²¹ Bretton Woods Sistemi'nin yıkılmasının ardından Avrupa ülkelerinin Avrupa Para Sistemi (EMS) ve Avrupa Para Birimi (ECU) deneyimleri ile Euro'ya geçiş süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Lingerer (1983); Hoffmeyer (1992); Krugman ve Obstfeld (2003); Eichengreen (2008).

²² Rakamsal olarak 1947 ile 1970'in sonu arasında 200'den fazla devalüasyon meydana gelmiştir. Bunlardan bazılarının boyutları küçüktür. Büyük çoğunluğu savaş sonrası yeniden düzenleme yıllarında, özellikle 1949'da gerçekleşmiştir. Yine bunlar Japonya, İsviçre, ABD gibi gelişmiş ülkelerde ve çoğu Orta Amerika'da olmak üzere pek çok daha az gelişmiş ülkede gerçekleştirilmiştir (Cooper, 1971, s. 2). Bu dönem devalüasyonları pek çok ampirik çalışmaya da konu olmuştur.

²³ Örneğin, International Financial Statistics'in (IFS) Aralık 1979 tarihli sayısında, gelişmekte olan ülkelerin % 85'inin o dönemde bir tür sabit döviz kuru sistemine sahip olduğu belirtilmektedir. IFS'nin Aralık 1990 sayısına göre, bu oran % 67'ye düşmüştür (Edwards ve Santaella, 1993, s. 405). IMF tarafından son yıllarda yapılan araştırmalarda 188 ülkeden 68'i esnek kurları kullanmaktadır ve bu grup neredeyse tüm gelişmiş ekonomileri ve Brezilya, Meksika, Hindistan ve Güney Afrika gibi birkaç büyük gelişmekte olan ülkeyi kapsamakta, dünya GSYH'nın neredeyse %80'ini ve dünya ticaretinin %76'sını oluşturmaktadır. Öte yandan Çin'in öne çıktığı 120 ülkeden oluşan bir grup da halen para birimlerini sabitlemektedir (Wang, 2016, s. 9).

²⁴ Bu ülkelerde yapılan devalüasyonlar için bkz. Meksika (Solomon, 1999), Malesi-Ferretti ve Razin (1999, s. 72-74); Asya Krugman ve Obstfeld (2003, s. 691), Eichengreen B. J. (2008, s. 192); Tayland Malesi-Ferretti ve Razin (1999, s. 78-79); Hindistan (Solomon, 1999); Kore Malesi-Ferretti ve Razin (1999, s. 74-77), Nam ve Kim (1999, s. 235); Endonezya Takagi (1999, s. 191); Brezilya Williamson (2007, s. 44), Krugman ve Obstfeld (2003, s. 694); Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Rusya Krugman ve Obstfeld (2003, s. 693-694); Türkiye Berument ve Paşaoğulları (2003, s. 401-402), Domaç (1997, s. 155-156).

Tablo 2

Devalüasyon Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Analizi (Devamı)

Künye	Dönem	Bölge	Amaç	Sonuç
Connolly ve Taylor (1967)	1959-70 dönemi	Gelişmekte olan ülkeler	"	Ödemeler dengesizliklerini iyileştirmede oldukça başarılıdır (s. 858).
Cooper (1971)	1953-66 dönemi	Gelişmekte olan ülkeler	"	Ticaret ve ödemeler dengesini iyileştirmiştir (s. 21).
Laffer (1974)	Savaş sonrası		"	Ticaret dengesinin iyileştiğini desteklemek için çok az kanıt ulaşılmıştır (s. 28).
Miles (1979)	1960'lar		"	Ticaret dengesi düzelmezken; ödemeler dengesi iyileşmiştir (s. 600).
Hanson (1983)		Güney Amerika	"	Esneklikler çok düşük ve ticaret açıkları çok büyükse daraltıcı etkisi olacaktır (s. 187).
Gylfason ve Schmid (1983)	1970'ler	Daha az gelişmiş ülkeler	"	İthal ikameci sanayileşme stratejisinin ilerlediği ve ithalat talep esnekliğinin düşük olduğu Güney Amerika'da daraltıcıdır (s. 187).
Kamin (1988)	1953 ile 1983 arası		"	Olumlu reel etkileri olduğu şeklindeki geleneksel görüşü desteklemeyen sonuçlara ulaşılmıştır (s. 653).
Daniel (1989)	1953-73 ve 1975-84 arası		"	Takip eden yılda ticaret dengesi önemli ölçüde iyileşmiş ve ardından tekrar bozulmaya başlamıştır (s. 37-38).
Agenor (1991)	1978-87 dönemi		"	Ticaret dengesini düzeltmede başarılı bir araçtır (s. 165).
Borensztein ve Gregorio (1999)	1980'ler sonrası	Bu tarihlerde yapılan devalüasyonlar	"	Reel döviz kurunda beklenen değer kaybı ekonomik aktivite üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir; beklenmeyen bir değer kaybı ise olumlu etkiye sahiptir (s. 36).
Mendoza, Uribe ve NBER (2000)	1990'lar	Gelişmekte olan piyasalar	"	Devalüasyondan enflasyona geçiş tespit edilememiştir (s. 7).
			"	Finansal erime ile üretim, istihdam ve harcamalarda keskin bir daralma yaşanmıştır (s. 240).

Devalüasyonun Nedenleri

Devalüasyonun en temel gerekçesi dış ticaret ve ödemeler bilançosu açığının kapatılmasıdır. Bu çerçevede devalüasyonla ihracatın artırılması ve ithalatın azaltılması hedeflenmektedir (Seyidoğlu, 2013, s. 82).

Devalüasyonun bir diğer sebebi IMF'nin devalüasyonu teşvik etmiş olmasıdır (Cooper, 1971, s. 2). Bu kapsamda devalüasyon IMF ile yapılan Standby anlaşmaları kapsamında ihtiyaç duyulan fonlara ulaşabilmek için bir araç olarak kullanılmıştır (Katseli, 1983, s. 359; Kaldor, 1983, s. 35).

Devalüasyonun bir başka nedeni çeşitli hükümet politikalarıdır. Bütçe açıklarının siyasal ve sosyal olarak istenmeyen ekonomik görünümün olması veya yasama sürecinin uzun sürmesi gibi nedenlerle devlet, işsizlikle mücadele gibi bazı hedeflerini yerine getirmek için gereken toplam talep artışını ancak devalüasyonla sonuçlanan para politikaları ile hayata geçirebilmektedir (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 497). Devalüasyonlar aynı zamanda hükümetlerin birtakım örtük amaçlarına da hizmet etmektedir. Örneğin sanayileşmeyi teşvik etmek, ticaret hadlerini iyileştirmek, geliri artırmadan yeniden dağıtmak veya siyasi çıkar gruplarını desteklemek gibi amaçlarla devreye sokulan politikalar neticesinde oluşan ödemeler dengesi açıklarının kapatılması için tarifeleri yükseltmek, ödeme yer ve zamanlarını değiştirmek gibi birtakım araçlarla durum düzeltilmediğinde devalüasyon gerekli hale gelmektedir (Cooper, 1971, s. 10-12).

Devalüasyon ayrıca bir başka değer kaybı olgusu olarak enflasyon durumunda, ulusal para diğer paralar karşısında değer kaybını gerçekleştiremediği zaman uygulanmaktadır. Bu durumda ulusal para yabancı paralara karşı suni olarak aşırı değerlenmiştir (Polak J. J., 1947, s. 181). Bu noktada hükümetler ve merkez bankalarının para politikası olarak kullandıkları enstrümanın döviz kurları üzerindeki etkisine de değinmek gerekmektedir. Döviz kurları ulusal paraların görece fiyatları olduğu için, bir ülkenin para arzını veya talebini etkileyen faktörler, döviz kurunun yabancı para birimleri karşısındaki en güçlü belirleyicileri arasındadır (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 357).

Devalüasyon spekülasyon atakları sonucunda da gerçekleşebilmektedir. Bu durum genellikle ticaret hadlerinde bozulma, dünya faiz oranlarında artış veya sermaye akışında düşüş gibi olumsuz bir dış şokun etkisiyle merkez bankası rezervleri üzerine gerçekleşen spekülasyon atakları neticesinde ortaya çıkmakta ve devalüasyon kaçınılmaz hale gelmektedir (Eichengreen ve Rose, 1999, s. 30).

Devalüasyonun bir ya da birkaç ürünün ana ticaret ülkelerinden birinde gerçekleşmesi ve değer kaybının yüksek oranlı olması durumunda, diğer ülkelerde de bir değer kaybı zincirinin harekete geçmesi muhtemeldir (Polak J. J., 1947, s. 181).

Devalüasyonun Sonuçları

Devalüasyonun ülke ekonomisi üzerindeki etkilerinin ve ödemeler dengesi açığını ortadan kaldıran mekanizmanın analizi birbirinden farklı, ancak tamamlayıcı üç yaklaşımla analiz edilmektedir (Cooper, 1971, s. 4). Bunlar esneklik yaklaşımı (nispi fiyatlar yaklaşımı), toplam harcama yaklaşımı (absorpsiyon-emilim yaklaşımı) ve parasal yaklaşımdır (Machlup, 1955, s. 256).

Devalüasyon ilk etkisini nisbi fiyatlarda, başka bir ifadeyle ticaret hadlerinde (ihracat fiyatının ithalat fiyatına bölünmesi) göstermektedir (Yazar). Devalüasyonun ticaret hadleri üzerindeki etkilerine ilişkin herhangi bir sonuca ise arz ve talebin ilgili esnekliklerinin incelenmesi neticesinde varılmaktadır (Machlup, 1955, s. 264). Söz konusu esneklikler hem değer kaybeden hem de dünyanın geri kalanı için ihracat arzının ve ithalat talebinin esneklikleridir (Alexander, 1959, s. 22) ve Marshall-Lerner esneklik koşulu olarak da adlandırılmaktadır (McKinnon ve Onho, 1999, s. 352). Buna göre devalüasyon yapan ülkenin ihraç malları dünya pazarlarında yabancı para cinsinden ucuzlamakta ve ithalat malları ulusal para cinsinden pahalılaşmaktadır. Böylece ihracat teşvik edilmiş ve artmış, ithalat caydırılmış daralmıştır. Neticede dış ticaret dengesi olumlu yönde etkilenmektedir. Bununla beraber ödemeler dengesinin de iyileşmesi beklenmektedir (Laffer, 1974, s. 27). Buna göre belirlenen esneklik değeri (Marshall-Lerner koşulu), ithalat ve ihracat talep esnekliklerinin toplamının 1'den büyük olmasıdır²⁵ (Cooper, 1971, s. 6).

Toplam harcama yaklaşımına göre devalüasyonun ihracatı artırıcı etkisi, yurtiçi harcamaların bir kısmının, özellikle ticarete konu olan endüstriler tarafından yapılan yatırımların artması vasıtasıyla (McKinnon ve Onho, 1999, s. 352) toplam talepte bir artış ve ekonomik faaliyetin canlanması anlamına gelmektedir (Salin, 2016, s. 169). Ancak toplam talep artışı aynı zamanda ithalat artışına da sebep olduğundan, bu yönüyle ticaret dengesini olumsuz etkilemektedir (McKinnon ve Onho, 1999, s. 352). Bu durum aynı zamanda ithal malların ihracat için önemli girdiler oluşturması durumunda da ortaya çıkmaktadır (Cooper, 1969, s. 26). Dolayısıyla devalüasyonun enflasyonist etkileri ortadan kaldırılmadığı sürece ödemeler dengesini yeniden zayıflatacağı düşünülmektedir (Nurkse, 1956, s. 139).

“Parasal yaklaşım” a göre devalüasyon her şeyden önce parasal bir olgudur ve devalüasyona paranın reel değerinde bir azalma eşlik edecektir (Dornbusch, 1973, s. 871). Devalüasyon gerçekleştiğinde, ticarete konu olan malların fiyat artışları -döviz ödemeleri daha önce hazırlanmış faturaları aştığı için- ekonomideki genel fiyat artışını hızlandırmakta ve reel gelir düşmektedir. Bu durum daha sonra toplam talebi düşürmekte, üretim ve istihdamı azaltmaktadır (Krugman ve Taylor, 1978, s. 446). Bu sebeple devalüasyon, ödemeler bilançosu dengesizliğini gideremeyecektir (Kindleberger, 1970, s. 56)

Devalüasyon, gelir dağılımı üzerinde de birtakım etkilerde bulunmaktadır (Kindleberger, 1970, s. 56). Devalüasyon, dış ticaret sektöründe istihdam edilen tüm faktörlerin gelirlerini artırmaktadır. Öte yandan, diğer grupların reel gelirleri bu malların fiyatlarındaki artış nedeniyle düşmektedir (Cooper, 1971, s. 9). Ancak sektörler arasındaki ikameye paralel olarak kar geliri elde edenlerin reel gelirlerinde meydana gelen artışın yatırım teşvikleri ile beraber toplam harcamalarda artışa sebep olacağı da tahmin edilmektedir. Öte yandan, özellikle sabit gelirli kesimler fiyat artışlarına bağlı olarak reel gelir kaybına uğramaktadır (Machlup, 1955, s. 264). Yine bir ekonomide ihracat ve ithalatta *ad valorem* vergiler varsa, devalüasyon geliri, özel sektörden devlete yeniden dağıtmaktadır (Krugman ve Taylor, 1978, s. 446). Bir başka açıdan devalüasyon yabancı para endekli borçları olan bankalar, firmalar veya hanehalklarının borçlarının değerini önemli ölçüde artırarak onları zarara uğratmaktadır (Berument ve Paşaoğulları, 2003, s. 406). Servetlerini yabancı aktif olarak tutanlar ise devalüasyonla beraber yabancı paraya bağlı tüm aktif ve hesaplarda yaşanan değer artışından kazançlı çıkmaktadır. Ulusal paraya endekli kesimler ise devalüasyon sonrasında nispi olarak fakirleşmektedir (Ertürk, 2010, s. 290).

²⁵ Bu konudaki farklı görüşler için bkz. McKinnon (1981, s. 540), Branson (1983, s. 51) ve Bilson ve Hooke (1983, s. 193).

Devalüasyonun hangi koşullar altında yapıldığı da sonuçları üzerinde belirleyicidir. İçinde bulunulan ekonomik ortama göre piyasadaki aktörlerin bir devalüasyon beklentisinde olması durumunda devalüasyon sermaye kaçışına neden olacaktır (Krugman ve Obstfeld, 2003, s. 504). Çünkü devalüasyon, halkı değeri daha istikrarlı olan başka ülkelerin paralarını kullanmaya yöneltmekte ve para ikamesi ortaya çıkmaktadır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2010, s. 448).

Devalüasyon sonrasında sabit döviz kuru sisteminin, döviz kurunun değişmeyeceği yönündeki taahhüdüne duyulan güven sarsılmaktadır (Mendoza, Uribe ve NBER, 2000, s. 290). Aynı zamanda, hükümetin prestiji azalmakta ve politik görünümü zarar görmektedir (Einzig, 1972, s. 217). Bu nedenle, hükümetler devalüasyon konusunda isteksiz davranmıştır (Cooper, 1971, s. 2). Ancak buna rağmen demokratik toplumlarda politikacıların siyasi endişelerle vergileri artırmak ya da harcamaları kısmak yerine devalüasyonu tercih ettiği, hatta devalüasyon yoluyla para arzını genişleterek önemli projelerini hayata geçirmek için ek kaynak sağlayıp böylece siyasi avantaj kazanmaya çalıştığı görülmektedir (Weatherford, 1997, s. 206).

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada tağşiş ve devalüasyon adı verilen iki iktisadi politikanın çeşitli yönleriyle karşılaştırıldığı paradigmatik bir değerlendirilme gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde de aşağıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere tağşiş ve devalüasyonun benzer ve farklı yönleri üzerinde durulacaktır.

Tablo 3

Tağşiş ve Devalüasyon: Benzerlik ve Farklılıklar

	Tağşiş	Devalüasyon
Dönem ve sistem	Madeni para sistemi	Kâğıt para rejimi
Nitelik	İç değer Gerçek ve itibari değer Açık ve örtük Para politikası	Dış değer İtibari değer Şeffaf Para ve dış ticaret politikası
Karar Alan Birim	Hükümdar, senyör ya da parlamento	Bakanlar Kurulu ve hükümet ile merkez bankaları
Ortam	İktisadi ve siyasi karışıklık	İktisadi kriz

Tablo 3

Tağış ve Devalüasyon: Benzerlik ve Farklılıklar (Devamı)

	Tağış	Devalüasyon
Sebepler: Amaç ve gerekçeler	Parasal nedenler: Para talebinin para arzının gerisinde kalması	Dış ticaret ve ödemeler bilançosu açığı
	Dolaşımdaki sikkelerin gümüş içerikleri ile hesap birimi değerlerini tutarlı hale getirmek	IMF programları
	Sikkeleri yıpranması, kırılması ve kalpazanlık	Genişletici hükümet programları
	Gresham Kanunu	Ulusal paranın suni olarak aşırı değerlendirilmiş olması
	Bimetal oranındaki değişiklikler	Spekülatif ataklar
	Mali nedenler: Savaşlar ve diğer kamu harcamaları	Merkez bankası rezervlerinin azalması
	Ticaret dengesi açıkları	Dış ticaret rekabeti-rekabetçi devalüasyonlar
	Enflasyona bağlı kar beklentisi	
Sonuçlar: Fayda ve maliyetler	Para arzı ve para talebi artışı	Esneklik yaklaşımı: Dış ticaret ve ödemeler dengesi iyileşmesi
	Enflasyon	
	Devlet gelirlerinde kısa vadeli artış (kazanç)	Toplam harcama yaklaşımı: Toplam talep artışı
	Devlet gelirlerinde uzun vadede düşüş (maliyet)	
	Para kamesi – Gresham Kanunu	Parasal yaklaşım: Enflasyon
	Dış ticaret dengesi iyileşmesi	
	Sosyal ve siyasi gerilimler	Gelir dağılımı etkileri Para ikamesi Hükümetin prestij kaybı Sosyal huzursuzluklar Siyasi çalkantılar

Tağışış ve devalüasyon literatürde birbirleri ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılan iki politika terimidir. Ancak niteliksel olarak birbirlerinden farklı yönleri bulunmaktadır. Bu farklılık değer düşürmenin mahiyetinden kaynaklanmaktadır. Buna göre taşışış, hem gerçek hem itibari değerin düşürülmesi işlemi iken, devalüasyonda sadece itibari değeri düşürülmektedir ve bu ayrım ikisi arasındaki temel farkı oluşturmaktadır. Söz konusu fark esas olarak taşışışın tanımlarından kaynaklanmaktadır. Tağışış temel olarak madeni paranın ayarının düşürülmesi demektir. Bu anlamda taşışış bir iç değeri düşürme işlemidir. Ancak benzer etkilere sahip ağırlık ve hesap birimi değeri düşürülmesi uygulamaları da bu kapsam altında değerlendirilebilmektedir. Öte yandan taşışış tanımında bizzat paranın fiziki varlığına müdahale ağır basmaktadır. Tağışışın kapsamı, taşışışın piyasa tarafından fark edilirliliğine bağlı olarak da değışmiştir. Buna göre ağırlık ve hesap birimi değışikliğinin piyasa tarafından anlaşılirliliği daha kolay iken; ayar değışikliğinin fark edilmesi daha fazla uzmanlık gerektirmektedir. Bu da taşışışi “madeni paranın ayarının düşürülmesi” tanımıyla diğerlerinden farklılaştırmaktadır. Ancak ağırlık değışimini bizzat madeni paranın kendisine yapılan müdahale olması yanında etkileri itibariyle de taşışışle benzeşmekte ve bu nedenle o kapsama dahil edilebilmektedir. Tağışış sonrasında taşışışe uğrayan para ile diğer paralar arasındaki kur, taşışış oranına göre şekillendirilebilmektedir. Bu anlamda taşışış, madeni para sisteminin geçerli olduğu dönemin parasal bir uygulamasıdır. Devalüasyonda ise paralar arasındaki direkt ve gerçek bağlantının kopmuş olduğu itibari paralar üzerinde gerçekleştirilen bir değeri düşürme işlemi söz konusudur ve bu değeri düşürme doğrudan diğer paralara karşı, yani kurda yapılmaktadır. Bu anlamda devalüasyon, dış değeri düşürmeye yönelik bir girişimdir. Bunun yanında devalüasyon resmen ilan edilen bir değeri düşürme olduğundan daha şeffaf bir süreçte, kısa zaman içinde toplumun tamamı durumdan haberdar olmaktadır. Tarihsel olarak devalüasyon kâğıt para rejimine geçilmesiyle ve itibari para kullanımının yaygınlaşmasıyla geçerli hale gelmiştir.

Tağışış ve devalüasyon arasında niteliksel açıdan üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da politika tanımlarıdır. Para politikası terimi 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmış olmasına rağmen (Einzig, 1972, s. 32), madeni para sisteminin kullanıldığı dönemde para arzını artırıcı rolü nedeniyle taşışış işlemi para politikası özelliği kazanmaktadır (Tabakoğlu, 2005, s. 292). Kâğıt paraya geçişle beraber devlet, para arzını artırma konusunda sınırsız imkanlara sahip hale gelmiştir (Einzig, 1972, s. 246). Ancak devalüasyon bir çeşit para politikası olmanın yanında, modern para politikası araçlarından değildir ve daha ziyade bir dış ticaret politikası özelliği taşımaktadır. Ayrıca devalüasyon, genişletici bir para politikasının ardından gerçekleştirilebilir ya da para arzında bir artışa dönüşebilir olmakla beraber doğrudan para arzı artışı ile örtüşmemektedir ve herhangi bir parasal genişleme politikasının sahip olabileceğinden daha fazla pozitif etkiye sahip olması mümkün görünmemektedir (Salin, 2016, s. 220).

Tağışış ve devalüasyon, kararların resmi olarak alınması açısından birbirlerine benzemektedir. Ancak kararı alan birim açısından tarihsel değışimin de etkisiyle birtakım farklılıklar olmuştur. Tağışış kararları çeşitli toplumlarda birim olarak farklılaşmakla beraber yönetimden sorumlu kişiler tarafından alınmaktadır. Bu birimler örneğin Avrupa’da, kimi zaman hükümdarlar, kimi zaman senyörler, kimi zaman da parlamento olmuştur. Osmanlı’da da bu tür kararlar ilgili meclislerden çıkmış ve sadrazamın iradesi ve padişahın onayı ile yürürlüğe girmiştir²⁶. Devalüasyon kararı ise Bakanlar Kurulu ve hükümet ya da merkez bankası tarafından

²⁶ Osmanlı İmparatorluğu’nda 1835 tarihli maliyeciler tarafından alınan ve Mabeyn Başkatibi tarafından yazılan bir takrirden anlaşıldığı üzere bu tür kararlar ilgili birimler tarafından alınmakta ve önce sadrazama, sonra padişaha sunulmaktadır. Padişahın onayının alınmasıyla da hayata geçirilmektedir. Ayrıca çeşitli ülke elçiliklerine yollanan resmi takrirden dış işlerini kolaylaştırmak ve toplum için gerekli olan bazı zaruretlere gidermek gibi çeşitli sebeplerle taşışış edilmiş beşlik, yüzlük, yirmilik, onluk ve ufak paranın geçerliliğinin iptal edildiğine dair bir hatt-ı hümayun da benzer bir

alınmaktadır. Merkez bankaları 1920'lerden kurulmaya başlanmıştır²⁷ ve bu tarihten itibaren para yaratma görevi onlara verilmiştir. Merkez bankalarının para arzı ile ilgili görevleri yanında döviz kuru istikrarını sağlama görevleri de bulunmaktadır. Neticede her iki uygulama da devletin para birimi ve değeri üzerindeki gücünü hissettirmektedir.

Tağış ve devalüasyonun gerçekleştirildiği koşullar, her ikisinin de iktisadi bir kargaşa ortamında hayata geçirilmesi açısından benzerlik göstermektedir. Tarihsel örneklerden görüldüğü üzere devalüasyonlar kapsamlı kriz ortamlarında yapılmıştır ve bu anlamda amaçları ve sonuçları daha belirgindir. Ancak taşışlar, iktisadi sorunların yanında savaşlar gibi siyasi krizlerin de yaşandığı koşullarda gerçekleştirilmiş ve daha ziyade örtük ya da gizli kalmasına çalışılmıştır.

Tağışın temel nedenlerinden biri olan yetersiz arz sebebiyle artan para talebini karşılama gereksinimi, devalüasyon için bir neden teşkil etmemektedir. Modern ekonomilerde para arzı merkez bankalarının emisyonu yoluyla maliyetsiz olarak artırılabilirdiği gibi, bankalar tarafından geliştirilen ve para yerine kullanılan araçlar da bu fonksiyonu yerine getirebilmektedir. Yine sikkelerin aşınması, yıpranması gibi paranın kendinden kaynaklanan ve taşışla sonuçlanan sebepler, soyut bir işlem olan devalüasyon açısından bir gerekçe oluşturmamaktadır. Öte yandan günümüz para sistemleri için finansal bir tehdit olan spekülasyon ataklar da madeni para rejimleri için bir risk oluşturmamıştır. Ancak taşış ve devalüasyonun ikisi de ticaret açığının düzeltilmesi için kullanılmaktadır. Yine hazine açığı, her ikisi için de sebep teşkil etmektedir. Bu anlamda taşışta bizzat hazinenin gereksinim duyduğu parayı sağlamak, devalüasyonda ise merkez bankalarının rezerv eksiklikleri bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Ayrıca ikisi de bugünkü anlamda maliye politikasının yerine tercih edilmektedir. Ancak taşışta devletin ek gelir ihtiyacı ağır basmaktadır ve genellikle vergi koymak yerine taşışe gidilmektedir. Devalüasyon ise içinde bulunan siyasi çıkarlara ve maliye politikasının prosedürlerine bağlı olarak tercih edilmektedir. Öte yandan ikisi de birtakım örtük amaçlara hizmet etmektedir. Yine taşışta darphane rekabeti olarak kendisini gösteren devletler arası ilişki boyutu, devalüasyonda da dış ticaret rekabeti olarak uluslararası alana yansımaktadır. Tağış ve devalüasyonun nedenleri arasında bir diğer benzerlik, altın ve gümüşün dış piyasalarda dalgalanmalara yol açarak taşışe neden olmasına benzer şekilde, döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmaların da uluslararası dengelere uyum sağlamayı gerekli kılarak devalüasyonlarla neticelenmiş olmasıdır. Ancak günümüz para sistemlerinde belirlenen döviz kurlarından farklı olarak madeni para rejiminin geçerli olduğu dönemde, döviz kuru ülkeler

örnek teşkil etmektedir. Bu hatta söz konusu durumların ortadan kalkmasına bağlı olarak beşlik ve yüzük kuruşun darbindan vazgeçildiği bildirilmektedir. Geçmişteki ayarda darp edilecek yirmilik, onluk ve ufak paranın ise tedavülü ve bozdurulması hususunda bunların rayicinden fazla ve eksiğe alınıp verilmemesi gerektiği, bu şekilde hareket edilmesi halinde yabancıların ve hatta dost devletlere mensup tüccarların dahi cezalandırılacakları bilgisi yer almaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]: Hatt-ı Hümayun, 3869/78; BOA: Hatt-ı Hümayun, 568/27846; BOA: Cevdet Darphane, 29/1434). Daha ileri tarihli (1861) benzer bir diğer kararın bugünkü anlamda Bakanlar Kurulu gibi adlandırılacak olan İrade-i Meclis-i Mahsus (Encümen-i Mahsus-u Meşveret) adlı kuruldan çıktığı görülmektedir (BOA: İrade-i Meclis-i Mahsus, 132/5677). Ayarı düşük paranın tedavülden kaldırılması konusunda daha sonraki tarihlerde de (1874 ve 1882) Maliye Nezareti'nden (BOA: İrade-i Dahiliyye, 682/47524) ve Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nden (BOA: Yıldız Arşivi, 18/31) alınan kararlar bulunmaktadır. Yine züyük akçe kullanımının engellenmesine dair çeşitli tarihlerde padişahın iradesini gösterir şekilde kaleme alınmış ve çeşitli yerlere ve kadınlara gönderilmiş fermanlar da bulunmaktadır: Üsküp (BOA: Mühimme Defteri, 48/31, 1582); Bor (BOA: Mühimme Defteri, 116/914, 1709); Rumeli (BOA: Mühimme Defteri, 136/103, 1730). Bu dönemde çeşitli alanlar için oluşturulmuş meclisler ve kurullar çok daha önemli hale gelmiştir. Bir diğer belgeden (1879 tarihli) anlaşıldığı üzere sikke ayarının hangi cinsinin halka yararlı olduğu darphane görevlileri ile müzakere edilerek karara bağlanmış, Darphane-i Amire tarafından ilam edilen karar daha sonra padişahın onayına sunulmuştur (BOA: Hatt-ı Hümayun, 1142/59247). Bir diğer örnekte konu ile ilgili görevliler haricinde ikilik para çıkarılması konusunda Kazaskerden de yasal görüş sorulmuştur (BOA: Hatt-ı Hümayun, 11/412).

²⁷ Kâğıt para basım yetkisi pek çok ülkede önce ticari bankalara verilmiştir. Örneğin Osmanlı'da Osmanlı Bankası bu yetkiye sahip bir kurum olarak bu görevi yerine getirmiştir. Japonya gibi bazı ülkelerin 1880 gibi daha eski tarihlerden itibaren merkez bankaları olmakla beraber, 1920'lerden itibaren hızlanan merkez bankası kurma girişimlerinde Amerikan ve İngiliz merkez bankalarının rolü büyüktür (Drummond, 1987, s. 32).

arası değerli maden hareketlerine göre belirlenen altın/gümüş oranına bağlı olarak oluşturulmakta ve taşış edilen para ile diğer paralar arasındaki kur, taşış sonrasında paranın değerindeki değişikliğe göre şekillenmektedir (Morgan, 1965, s. 154).

Taşış ve devalüasyonun en önemli ortak sonuçlarından biri enflasyonist boyuttur. Enflasyon taşış ve devalüasyon için hem sebep hem de sonuçtur. Bunun yanında, uygulamalar sonrasında ortaya çıkan pek çok diğer değişiklik de enflasyonla bağlantılıdır. Bu anlamda taşış ve devalüasyon, enflasyona bağlı olarak ortaya çıkan gelir dağılımı etkileri ve sosyal sonuçları açısından benzerlik göstermektedir. Buna göre tüccarlar ve sarraflar, özellikle elde ettikleri arbitraj geliri sayesinde taşıştan kazançlı çıkan kesimlerdir. Bu konuda ulaşım ve haberleşme olanaklarına bağlı olarak yaşanan bilgi eksikliklerinin de payı bulunmaktadır. Öte yandan büyük toprak sahipleri ve rant kazancı elde edenlerin bir kısmı fiyat yükselmelerinden ve parasal karışıklıklardan dolayı taşıştan daha az zarara uğramakta iken; bazıları belirli dönemler için sabitlenmiş gelirler nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Taşışlardan tartışmasız en zararlı çıkan kesim, sabit gelirlilerdir (yeniçeriler, bürokratlar gibi). Hatta bu nedenle oluşan sosyal kargaşa ortamı ve isyan hareketlerinin önemli siyasi sonuçlar doğurduğu bolca örnek bulunmaktadır. Demokratik yönetimin olmadığı o dönem toplumlarında sözü edilen siyasi sonuçlar, padişahların tahttan indirilmeleri ve idam edilmeleri ile taşıştan sorumlu görülen devlet adamlarının katledilmeleridir. Bu durum, taşış uygulamaları konusunda tedirginlik oluşturmuştur. Bunun yanında taşış borçlular açısından olumlu, alacaklılar açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Benzer şekilde devalüasyon arbitraj geliri elde edenler ve spekülâtörler için olumlu etkiler doğurmaktadır. Yine devalüasyon fiyat ve sektörler arası ikameye bağlı olarak ücret alan sınıflardan kâr kazancı sağlayanlara doğru bir gelir aktarımı meydana getirmektedir. Ayrıca *ad valorem* vergileme durumunda özel sektörden devlete de kaynak aktarımı söz konusu olmaktadır. Bu durum iç huzursuzluğu artırarak politik çatışmalara sebep vermektedir. Ayrıca devalüasyonlar devletin, kuru sabit tutmak yönünde verdiği sözü tutamamaktan kaynaklanan prestij kaybına neden olmaktadır ve demokratik toplumlarda hükümet değişiklikleri ile neticelenebilmektedir. Bunun yanında devalüasyon yabancı para tasarrufunda bulunanları zenginleştirici, ulusal para birikimi olanları ise fakirleştirici etkide bulunurken; yabancı para cinsinden borçları olanları da olumsuz etkilemektedir.

Taşış ve devalüasyonun ortak sonuçlarından sonuncusu da para ikamesidir. Bu anlamda iki uygulama da paranın değer depolama özelliğinin aşınmasına yol açmaktadır. Ancak taşış sonrasında Gresham Kanunu devreye girmesine rağmen; devalüasyonun Gresham Kanunu tetikleyici bir etkisi bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Agenor, P.-R. (1991). Output, devaluation and the real exchange rate in developing countries. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127(1), 18-41. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/40439967>
- Alexander, S. S. (1959). Effects of a devaluation: A simplified synthesis of elasticities and absorption approaches. *The American Economic Review*, 49(1), 22-42. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/1808056>
- Allen, M. (2016). Currency depreciation and debasement in Medieval Europe. D. Fox ve W. Ernst (Yay. haz.). *Money in the Western Legal Tradition: Middle Ages to Bretton Woods* (s. 41-52) içinde. Oxford: Oxford University Press .
- Başbakanlık Osmanlı Arşiv, Cevdet-Darphane (C.DRB. (1819). Dosya No: 29. Gömlek No: 1434.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn (HAT). (1788). Dosya No: 11. Gömlek No: 412.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn (HAT). (1835). Dosya No: 568. Gömlek No: 27846.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn.(1789). Dosya No: 1442. Gömlek No: 59247.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Dahiliyye. (1874). Dosya No: 682. Gömlek No: 47524.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Meclis-i Mahsus. (1861). Dosya No: 132. Gömlek No: 5677.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Defteri. (1582). Dosya No: 48, Gömlek No: 31.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Defteri. (1709). Dosya No: 116. Gömlek No: 914.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Defteri. (1730). Dosya No: 136, Gömlek No: 103.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Arşivi. (1882). Dosya No: 18, Gömlek No: 31.
- Berument, H. ve Paşaoğulları, M. (2003). Effects of the real exchange rate on output and inflation: Evidence from Turkey. *The Developing Economies*, XLI(4), 401-435. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1049.2003.tb01009.x>
- Bilson, J. O. ve Hooke, A. (1983). *Overview. International Monetary Fund Staff Papers 30(1) Conference on Exchange Rate Regimes and Policy Interdependence* (s. 185-207) içinde. Washington, D.C.: Palgrave Macmillan Journals. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/i294965>

- Borensztein, E. ve Gregorio, J. (1999). Devaluation and inflation after currency crises. *International Monetary Fund*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/245906019_Devaluation_and_Inflation_after_Currency_Crises
- Branson, W. H. (1983). Economic structure and policy for external balance. *International Monetary Fund Staff Papers 30(1) Conference on Exchange Rate Regimes and Policy Interdependence* (s. 39-66) içinde. Washington, D.C.: Palgrave Macmillan Journals <https://doi.org/10.2307/3866875>
- Butcher, K. (2015) Debasement and the decline of Rome. Roger Bland ve Dario Calomino (Eds). *Studies in ancient coinage in honor of Andrew Burnett* (s. 181-205) içinde. London: SPINK.
- Chilosi, D. ve Volckart, O. (2010). *Good or bad money: Debasement, society and the state in the Late Middle Ages*. London: Department of Economic History, London School of Economics and Political Science.
- Chown, J. F. (1996). *A history of money from AD 800*. London and New York: Routledge.
- Cipolla, C. M. (1981). *Before the industrial revolution: European society and economy, 1000-1700* (2 bs.). London: Methuen.
- Cipolla, C. M. (1993). *Beşinci yüzyıldan onyedinci yüzyıla Akdeniz dünyasında para, fiyatlar ve medeniyet*. (A. İ. Karacan, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Clarkson, L. A. (1971). *The pre-industrial economy in England 1500-1750*. London: B. T. Batsford Ltd.
- Connolly, M. ve Taylor, D. (1967). Testing the monetary approach to devaluation in developing countries. *Journal of Political Economy*, 84(4), 849-860.
- Cooper, R. N. (1969). *Currency devaluation in developing countries: A cross-sectional assessment* (Rapor no: 72). Yale, New Haven: Yale University Economic Growth Center Discussion.
- Cooper, R. N. (1971). *Currency devaluation in developing countries* (Cilt Princeton Essays on International Finance 86). Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Daniel, H. (1989). Do devaluations improve the trade balance? The evidence revisited. *Economic Inquiry*, XXVII, 27(1), 143-168.
- Deyell, J. S. (2012). Precious metals, debasements and cowrie shells in the medieval Indian monetary systems, c. 1200-1575. J. H. Munro (Ed.). *Money in the Pre-Industrial World* (s. 163-216) içinde. New York: Routledge.
- Dirimtekin, H. (1982). *Makro iktisat*. Eskişehir: Bizim Kitapevi.
- Domaç, İ. (1997). Are devaluations contractionary? Evidence from Turkey. *Journal of Economic Development*, 22(2), 145-163. Erişim adresi: <http://jed.or.kr/full-text/22-2/Domac.PDF>

- Dornbusch, R. (1973). Devaluation, money and nontraded goods. *The American Economic Review*, 63(5), 871-880. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/1813910>
- Dornbusch, R. (1987). Exchange rates and prices. *The American Economic Review*, 77(1), 93-106. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/1806731>
- Drummond, I. M. (1987). *The gold standard and the international monetary system 1900-1939*. Basingstoke: Macmillan Education.
- Edwards, S. ve Santaella, J. (1993). Devaluation controversies in the developing countries: lessons from The Bretton Woods era. M. Bordo, ve B. Eichengreen (Yay. haz.). *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons For International Monetary Reform* (s. 405-460) içinde. Chicago: University of Chicago Press.
- Eichengreen, B. J. (2008). *Globalizing capital history a history of the international monetary system* (Second Edition b.). Princeton: Princeton University Press.
- Eichengreen, B. ve Rose, A. (1999). Contagious currency crises: channels of conveyance. T. Ito, ve A. Krueger (Yay. haz.). *Changes in Exchange Rates in Rapidly Developing Countries Theory, Practice and Policy Issues* (s. 29-55) içinde. Chicago: The Chicago University Press.
- Einzig, P. (1970). *The history of foreign exchange* (2 b.). New York: The Macmillan Press.
- Einzig, P. (1972). *A textbook on monetary policy*. London: The Macmillan Press.
- Elliott, C. P. (2014). The acceptance and value of Roman silver coinage in the second and third centuries AD. *The Numismatic Chronicle*, 174, 129-152. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/44710189>
- Ertürk, E. (2010). *Uluslararası iktisat*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Fisher, I. (1946). *Paranın satın alma gücü, bu satın alma gücünün tayini ve kredi, faiz ve buhranla ilgisi*. (M. H. Onaran, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Frankel, J. A. ve Wei, S.-J. (1995). Emerging currency blocks. H. Berger (Yay. haz.). *The International Monetary System Its Institutions and Its Future* (s. 111-153) içinde. Verlag Berlin-Heidelberg: Springer.
- Glasman, D. ve Redish, A. (1988). Currency depreciation in early modern England and France. *Explorations in Economic History*(25), 75-91. [https://doi.org/10.1016/0014-4983\(88\)90023-X](https://doi.org/10.1016/0014-4983(88)90023-X)
- Güran, N. (1987). *Döviz kuru sistemler ve ekonomik denge*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Güran, T. (1995). *İktisat tarihi*. İstanbul: Acar Matbaacılık Yayıncılık Hizmetleri Ambalaj Sanayii ve Ticaret A.Ş.
- Gylfason, T. ve Risager, O. (1984). Does devaluation improve the current account? *European Economic Review*(25), 37-64. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(84\)90070-9](https://doi.org/10.1016/0014-2921(84)90070-9)

- Gylfason, T. ve Schmid, M. (1983). Does the devaluaiton cause stagflation. *The Canadian Journal of Economics*, 16(4), 641-654. <https://doi.org/10.2307/135045>
- Hansen, A. H. (1961). *Para teorisi ve maliye politikası* (2 b.). (A. Kılıçbay, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Hanson, J. A. (1983, February). Contractionary devaluation, substitution in production and consumption, and the role of labor market. *Journal of International Economics*, 14(1), 179-189. [https://doi.org/10.1016/0022-1996\(83\)90029-6](https://doi.org/10.1016/0022-1996(83)90029-6)
- Harl K. W. (2012). From Aurelian to Diocletian: financing imperial recovery by coinage debasements and fiduciary currencies. J. H. Munro (Ed.). *Money in the Pre-Industrial World* (s. 163-216) içinde. New York: Routledge.
- Hawtrey, R. G. (1950). *Currency and credit* (4 b.). London: Longmans, Green.
- Heaton, H. (1985). *Avrupa iktisat tarihi I.* (M. A. Aydoğuş, Çev.) Ankara: Teori Yayınları.
- Hicks, J. (1977). *A theory of economic history* (3 bs.). London: Oxford University Press.
- Hiç, M. (1982). *Para teorisi.* İstanbul: Ar Yayınları.
- Hirschman, A. O. (1949). Devaluation and the trade balance: A note. *The Review of Economics and Statistics*, 31(1), 50-53. <https://doi.org/10.2307/1927193>
- Hoffmeyer, E. (1992). *The international monetary sstem an essay in interpretation.* Amsterdam: Elsevier Science Publishers.
- Hughes, A., Crump, C. G. ve Johnson, C. (1987). The debasement of the coinage under Edward III. *The Economic Journal*, 7(26), 185-198. <https://doi.org/10.2307/2957239>
- Kaldor, N. (1983). Devaluation and adjustment in developing countries. *Finance & Development*, 20(2), 35-37. Erişim adresi: [file:///C:/Users/HP/Downloads/\[Finance%20&%20Development\]%20Devaluation%20and%20adjustment%20in%20developing%20countries_%20Guest%20article.pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/[Finance%20&%20Development]%20Devaluation%20and%20adjustment%20in%20developing%20countries_%20Guest%20article.pdf)
- Kaleli H. (2002). Osmanlı madeni para rejiminde enflasyona yol açması bakımından taşışler ve sebepleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 189-206. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/195073>
- Kamin, S. B. (1988). *Devaluation, external balance and macroeconomic performance: a look at the numbers* (Rapor no: 62). New Jersey: Princeton Studies in International Finance. Erişim adresi: <https://ies.princeton.edu/pdf/S62.pdf>
- Kaplanis, C. (2003). The debasement of the "Dollar of the Middle Ages". *The Journal of Economic History*, 63(3), 768-801. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/3132307>

- Karaman, K. ve Pamuk, Ş. (2016). Osmanlı Devleti ve Avrupa devletlerinde taşışlar ve nedenleri (1326-1844). *ODTÜ Gelişme Dergisi*(43), 229-256. Erişim adresi: <https://open.metu.edu.tr/bitstream/handle/11511/58210/845-5037-1-PB.pdf>
- Katseli, L. T. (1983). Devaluation: A critical appraisal of the IMF's policy prescriptions. *The American Economic Review*, 73(2), 359-363. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/1816870>
- Kindleberger, C. P. (1970). *Uluslararası iktisat*. (N. Serin, Çev.) Ankara: Doğan Yayınevi.
- Krugman, P. R. ve Obstfeld, M. (2003). *International economics theory and policy* (6th Edition b.). Boston: Pearson Education, Inc.
- Krugman, P. R. ve Taylor, L. (1978). Contractionary effects of devaluation. *Journal of International Effects*, 8(3), 445-456. [https://doi.org/10.1016/0022-1996\(78\)90007-7](https://doi.org/10.1016/0022-1996(78)90007-7)
- Laffer, A. B. (1974). Balance of payments and exchange rate system. *Financial Analysts Journal*, 30(4), 26-32. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/4529714>
- Lane, F. C. ve Mueller, R. (1985). *Money and banking in medieval and Renaissance Venice volume 1 coins and moneys of account*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Machlup, F. (1955). Relative prices and aggregate spending in the analysis of devaluation. *American Economic Review*, 45(3), 255-278.
- Mankiw, N. G. (2010). *Makroekonomi* (6 b.). (Ö. F. Çolak, Çev.) Ankara: Efil Yayınevi.
- Mayhew, N. J. (1995). Population, money supply, and the velocity of circulation in England, 1300-1700. *Economic History Review*, XLVIII(2), 238-257. <https://doi.org/10.2307/2598402>
- Mayhew, N. J. (2012). Silver in England 1600-1800: coinage outputs and bullion exports from the records of the London Tower Mint and The London Company of Goldsmiths. J. R. Munro (Yay. haz.). *Money in the Pre-Industrial World: Bullion, Debasements and Coin Substitutes* (s. 97-110) içinde. New York: Routledge Taylor & Francis.
- McKinnon, R. I. (1981). The exchange rate and macroeconomic policy: Changing postwar perceptions. *Journal of Economic Literature*, 19(2), 531-557. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/2724155>
- McKinnon, R. I. (1993). The rules of the game: international money in historical perspective. *Journal of Economic Literature*, 31(1), 1-44. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/2728149>
- McKinnon, R. I. ve Onho, K. (1999). The syndrome of the ever-higher yen, 1971-1995: American mercantile pressure on Japanese monetary policy. T. Ito ve A. Krueger (Yay. haz.). *Changes in Exchange Rates in Rapidly Developing Countries Theory, Practice and Policy Issues* (s. 341-376) içinde. Chicago: The University Chicago Press.

- Mendoza, E. G., Uribe, M. ve NBER. (2000). Devaluation risk and the business-cycle implications of exchange-rate management. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 53(1), 239-296. [https://doi.org/10.1016/S0167-2231\(01\)00032-X](https://doi.org/10.1016/S0167-2231(01)00032-X)
- Miles, M. A. (1979). The effects of devaluation on the trade balance and the balance of payments: Some new results. *Journal of Political Economy*, 87(3), 620-620. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/1832025>
- Milesi-Ferretti, G. M. ve Razin, A. (1999). Current account deficits and capital flows in East and Latin America: Are the early nineties different from the early eighties? T. Ito ve A. Krueger (Yay. haz.). *Changes in Exchange Rates in Rapidly Developing Countries Theory, Practice and Policy Issues* (s. 57-107) içinde. Chicago: The Chicago University Press.
- Miskimin, H. A. (2008). *The economy of later Renaissance Europe 1460-1600*. Cambridge: Cambridge university Press.
- Monroe, A. E. (1965). *Monetary theory before Adam Smith*. Gloucester: Mass. Peter Smith.
- Morgan, E. V. (1965). *A history of money*. Baltimore: Penguin Books.
- Motomura, A. (1994). The best and the worst of currencies: Seigniorage and currency policy in Spain, 1597-1650. *The Journal of Economic History*, 54(1), 104-127. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/2122693>
- Mundell, R. (1995). Prospects for the international monetary system its institutions . H. Genberg (Yay. haz.). *The International Monetary System Its Institutions and Its Future* (s. 21-46) içinde. Verlag Berlin-Heidelberg: Springer.
- Mundell, R. (2000). Currency areas, exchange rate systems and international monetary reform. *Journal of Applied Economics*, III(2), 217-256. <https://doi.org/10.1080/15140326.2000.12040550>
- Munro, J. R. (2003). Wage-stickiness, monetary changes, and real incomes in Late-Medieval England and The Low Countries, 1300-1500: Did Money Matter. *Research in Economic History*, 21, 185-297. Erişim adresi: <https://www.economics.utoronto.ca/munro5/REH21MunroWageStickiness.pdf>
- Munro, J. R. (2009). *Warfare, liquidity crises, and coinage debasements in Burgundian Flanders, 1384-1482: Monetary or Fiscal Remedies?* Toronto: University of Toronto Department of Economics.
- Munro, J. R. (2010). *The coinages and monetary policies of Henry VIII (R. 1509-1547): Contrasts Between Defensive and Agressive Debasements*. Toronto: Department of Economics University of Toronto.
- Munro, J. R. (2012). The technology and economics of coinage debasements in Medieval and Early Modern Europe: with special reference to the Low Countries and England. J. R. Munro(Yay. haz.). *Money in the Pre-Industrial World: Bullion, Debasements and Coin Substitutes* (s. 15-32) içinde. New York: Routledge Taylor & Francis.

- Nam, S.-W. ve Kim, S.-J. (1999). Devaluation of Korea's exchange rate policy. T. Ito ve A. Krueger (Yay. haz.). *Changes in Exchange Rates in Rapidly Developing Countries Theory, Practice and Policy Issues* (s. 235-267) içinde. Chicago: The University of Chicago.
- Nurkse, R. (1956). The relation between home investment and external balance in the light of British experience, 1945-1955. *The Review of Economics and Statistics*, 38(2), 121-154. <https://doi.org/10.2307/1925478>
- Öçal, T. (1978). *Para teorisi doktriner gelişim, teori, analiz* (2 b.). Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.
- Pamuk, Ş. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda paranın tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı-Türkiye iktisadi tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları .
- Polak, J. J. (1947). Exchange depreciation and international monetary stability. *The Review of Economics and Statistics*, 29(3), 173-182. <https://doi.org/10.2307/1928628>
- Polak, J. J. (1995). Repairing the international monetary system an unfinished task? H. Genberg (Yay. haz.). *The International Monetary System Its Institutions and Its Future* (s. 13-19) içinde. Verlag Berlin-Heidelberg: Springer.
- Rolnick, A. J., Velde, F. ve Weber, W. (1996). The debasement puzzle: An essay on medieval monetary history. *The Journal of Economic History*, 56(4), 789-808. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/2123510>
- Royo, J. A. M. (2012). The burdens of tradition: debasements, coinage circulation and mercantilist public policy debates in seventeenth-century Aragon. J. H. Munro (Yay. haz.). *The Pre-Industrial World: Bullion, Debasements And Coin Substitutes* (s. 87-95) içinde. New York: Routledge Taylor & Francis.
- Royo, J. A. M. (2012). The seventeenth-century depreciation of silver coinage in crown of Aragon. *Journal of European Economic History*, 41(1), 103-143. Erişim tarihi: https://www.researchgate.net/publication/290189598_The_seventeenth-century_depreciation_of_silver_coinage_in_the_Crown_of_Aragon
- Sahillioğlu, H. (1958). *Kuruluştan XVII. asrın sonlarına kadar Osmanlı para tarihi üzerine bir deneme (Yayımlanmamış doktora tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Sahillioğlu, H. (1965). *Bir asırlık Osmanlı para tarihi 1640-1740 (Yayımlanmamış doçentlik tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Salin, P. (2016). *The international monetary system and the theory of monetary systems*. Cheltenham: Edwar Elgar Publishing.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası finans* (Geliştirilmiş 5 bs.). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Smith, A. (2004). *Ulusların zenginliği 1. Cilt* (4 bs.). (A. Y. Bakırcı, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Solomon, R. (1999). *The transformation of the world economy* (Second Edition b.). London: Macmillan Press.

- Spufford, P. (2012). Debasement of the coinage and its effects on exchange rates and the economy: in England in the 1540s, and in the Burgundian-Habsburg Netherlands in the 1480s . J. R. Munro (Yay. haz.). *Money in the Pre-Industrial World: Bullion, Debasements and Coin Substitutes* (s. 63-85) içinde. New York: Routledge Taylor & Francis.
- Sussman, N. (1993). Debasements, royal revenues, and inflation in France during the hundred years' war, 1415-1422. *The Journal of Economic History*, 53(01), 44-70. <https://doi.org/10.1017/S0022050700012389>
- Tabakoğlu, A. (2005). *Türk iktisat tarihi* (Gözden Geçirilmiş 7. Baskı b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Takagi, S. (1999). The yen and its East Asian neighbors, 1980-1995: cooperation or competition? T. Ito ve A. Krueger (Yay. haz.). *Changes in Exchange Rates in Rapidly Developing Countries Theory, Practice and Policy Issues* (s. 185-210) içinde. Chicago: The University Chicago Press.
- Tarlan, S. (1992). *Tarihte para*. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı.
- Ünsal, E. (2005). *Uluslararası iktisat: teori, politika ve açık ekonomi makro iktisadı*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Volckart, O. (2008). *The big problem of the petty coins', and how it could be solved in the Late Middle Ages*. London: London School of Economics and Political Science, Department of Economic History.
- Wang, J. (2016). *The past and future of international monetary system with the performances of the US dollar, The Euro and The CNY*. Singapore: Springer.
- Weatherford, J. (1997). *The history of money from sandstone to cyberspace* . New York: Three Rivers Press.
- Wee, V. H. (2012). The Amsterdam Wisselbank's innovations in the monetary sphere: the role of 'bank money'. J. H. Munro (Yay. haz.). *The Pre-Industrial World: Bullion, Debasements And Coin Substitutes* (s. 87-95) içinde. New York: Routledge Taylor & Francis.
- Williamson, J. (1977). *The failure of world monetary reform, 1971-74*. New York: New York University Press.
- Williamson, J. (2007). *Reference rates and the international monetary system*. Washington, DC: Peter G. Peterson Institute For International Economics 82.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2010). *Makroekonomi* (8 bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Purpose

Throughout history the practices of depreciating the value of money along with money have undergone various changes, but it has managed to maintain its popularity in every period. In the literature, it is seen that debasement used in coin regimes and devaluation used in paper money regime identical to denote the depreciation of currency. Yet, they have several distinct qualities. They are both similar and different causes and consequences. This makes it necessary to evaluate them separately. In this context, this study aims to make a paradigmatic analysis in which these economic practices, namely debasement and devaluation, are compared in terms of their qualities, causes and consequences.

Design and Methodology

To this end, the study first focuses on the value of money. Then it discusses in detail what the concepts of debasement and devaluation mean. Following this conceptual interpretation, causes and consequences of these policies are presented separately. In the conclusion section, they are compared with regard to their attributes and consequences, while their similarities and differences are evaluated using the comparative analysis method.

Until the emergence of paper money, the commodity money (Dirimtekin, 1982, p. 14), i.e. coins minted from precious metals such as gold and silver, was commonly used (Tarlan, 1992, p. 24). Their value was determined by the amount of metal they contained (Dirimtekin, 1982, p. 13), while their purchasing power was directly proportional to the weight and setting of money. Later, these were replaced by paper money (Öçal, 1978, p. 9), reflecting a transition to a system called nominal or representative money regime. Paper money, on the other hand, has no intrinsic value, that is, no value due to the material from which it is made, and it has only nominal value and it is the legal entity of the state that gives the money its nominal value (Einzig, 1972, p. 246). Therefore, in this system, the purchasing power of money is determined well above the value of the material from which it is made (Öçal, 1978, p. 9).

Findings

Depending on the monetary system, the practices of decreasing the value of money also change, but two terms, debasement and devaluation, are used in the literature interchangeably. Debasement means lowering the fineness of the coin, whereas debasement is an impairment of the money itself by physical intervention. Devaluation, on the other hand, is the reduction in the nominal and external value of the national currency by the monetary authority under the fixed exchange rate policy. Despite these qualitative differences, debasement and devaluation have both similar and distinct characteristics. Accordingly, the units that decide on debasement and devaluation are official authorities with administrative power. The most important causes of debasement are monetary and fiscal. Monetary reasons are briefly the reasons arising from itself such as insufficient money supply, wear and tear, and clipping of money, as well as counterfeiting and changes in bimetallic ratio. And the basic fiscal reason is war. In addition, all kinds of expenditure items that cause a budget deficit and create additional income needs are evaluated within this context. Debasement was also used to close foreign trade deficits and to meet inflationary profit expectations. For the devaluation, the most important reasons are foreign trade and balance of payments deficits. The most important common result of

these practices is inflation. Another similar result is the currency substitution. In addition, debasement differs from devaluation in terms of the increase in government revenues after debasement at least in the short term. In the long run, its positive contribution to government revenues is eliminated due to taxes collected with low value money after debasement. Devaluation, on the other hand, leads to the transfer of resources from the private sector to the state only in the presence of *ad valorem* taxes. In addition, both have at times been preferred by monetary authorities than some other policies. Finally, debasement and devaluation are similar in that they may result in social unrest.

Research Limitations

In the present study, the issue of expressing historical realities with modern economic terms and tools of analysis, which is a common problem for economic history studies, has created some limitations. This problem has been tried to be mitigated by trying to reach some common points as much as possible. In this context, certain reference points have been determined to compare debasement as a historical monetary practice, and devaluation, as a policy used in the modern era. In addition, as can be seen from the literature s, the fact that devaluation belongs to the more recent past makes it easier to reach more detailed data and make more detailed analysis.

Originality/Value

The most important factor that makes the study different from other studies is that it explains debasement in detail and then focuses on its qualitative differences with devaluation. Accordingly, the basis of the difference between them stems from the nature of depreciation. Debasement is the reduction of the precious metal ratio of the coin. In this context, it is a similar practice to lowering the weight of money. In gold and silver coins, which take their value from their real value, the exchange rates with other currencies are also shaped according to their own values. The change of unit of account is the process of changing the nominal value of money and it is possible to say that it is similar to devaluation in this respect. In devaluation, theoretically, the external value of money is lowered against other currencies. Moreover, with this comparison, the study differs from other studies focusing on debasement practices of a particular period or country and remains at the theoretical and paradigmatic level.

Araştırmacı Katkısı: Halime ALKAN (%50), Emin ERTÜRK (%50).